Kirke og Kultur

Indhold:

Redaktør: EIVIND BERGGRAV

Kirke og Kultur utkommer med 1 hefte hver maaned undtagen i juni og august. Abonnement kr. 10,00 pr. aar, utlandet kr. 15. Kan bestilles paa postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspeditionen, Raadhusgaten 30 B. Eftertryk av tidsskriftets artikler er forbudt.

HEFTE 5 MAI 1922 29. AARG.

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD. KR.A

Kontingenten bringes i erindring.

Kr. 10,oo indenlands

„ 15,oo utlandet.

HISTORISK KUNST

i

Sigrid Undset: Kristin Lavrandsdatter.

Alle som har læst de to bind av «Kristin Lavrandsdatter», vil ha følt at de staar overfor et mesterverk. Og midtpunktet i mesterskapet er at vi tror paa disse personer. Vi tror paa dem i og for sig selv, det er mennesker som vi synes vi kjender. Og vi tror paa dem som historisk levende, vi føler at de som mennesker gjenspeiler den tid de har levet i. Det er ikke historisk videnskap som tilrettelægges i skildringen, det er historisk kunst som digtes ind i den. Men hvori bestaar denne historiske kunst? Ja, det har jeg spurt mig selv om. Og jeg har foreløbig ikke fundet andet svar end at tidsfarven, tidstankene i boken blir git som noget selvfølgelig. At det historiske ikke gjør menneskene fremmed for os, at det ikke fremtrær som noget særlig, at det altid er underordnet det menneskelige. Dette svar er helt negativt. Det sier at det historiske her holder sig tilbake. Det negative heri har forvirret mig og jeg har søkt at klare saken for mig selv ved at samle alle dens momenter, som de fremtrær for mig.

Det 19de og 20de aarhundrede er blit kaldt for «det historiske». Man har faat øinene oplatt for svundne tiders aand og tænkesæt, man har følt sin sammenhæng med svundne slegter og svundne opfatninger, man har følt at man overalt stod paa historisk grund.

Og vi fik en historisk digtning, som blev stadig strengere historisk præget. Bjørnsons og Ibsens historiske dramaer er mere «historiske» end Oehlenschlägers. Fortiden laa i glans, den hadde sterkere og renere linjer i sit præg end nutiden. Men den historiske digtning vendte sig ikke bort fra nutiden, den følte dens sammenhæng med fortiden. Fortidens karakterer hadde gyldighet ogsaa for nutiden. Skule Baardsen og bisp Nikolas hører til de mest levende personer i vor litteratur. Der gaves en motsat retning, den som skildrede fortiden som den barbariske tid, hvor vor tids begreper var stillet paa hodet. (Flaubert Salammbô,

Woldemars historiske fortællinger). Men hovedlinjen var den andre, hvor nutid og fortid hadde levende sammenhæng. En mellemting mellem historisk og moderne roman fik vi i fortællingerne fra gamle dager (Jonas Lies Familien paa Gilje er den klassiske type derfor). — Ganske nylig har vi i norsk litteratur faat et par bøker som er mere utpræget historiske fortællinger: Gabriel Scotts Jernbyrden og Enok Rubens Levnedsløp. Det er gamle bygdekrøniker — de naar fra 1770 aarene til Lofthus-bevægelsen i 1780 aarene. Det væsentlige er her situationen. Den grusomme henrettelse av de to mordersker, Lofthus-reisningen, — det er om disse optrin bøkernes styrke samler sig. Det er vældige, uforglemmelige skildringer. Men om dem er set og følt karakterer og livsforhold som sætter os tilbake i en tid med urgammelt præg. Bøkene er holdt i krønikestil, de angir sig som skrevet av en gammel klokker. Men hvor boken er bedst, glemmer vi klokkeren.

Sigrid Undset har selv skrevet en historisk fortælling fra vikingetiden, Fortællingen om Vigaljot og Vigdis. Den er vellykket i den historiske farve og den er bundet til Akersdalen, hvor Sigrid Undset kjender hver plet. Men den er nærmest et pusterum i hendes moderne digtning. Hun har ogsaa søkt at leve sig ind i middelalderens aand, hun har gjenfortalt sagnkredsen om kong Arthur. Hun har faat frem det menneskelige i denne sagnkreds, som dog ligger os saa fjernt. Gjengivelsen har nærmet den til os, den er gjengit paa ærlig prosa. Stilen støter ikke mot den gamle aand, men det væsentlige er at den er fuldt levende for os. Dette er hendes forberedelse til hendes store historiske roman.

Men denner betyr dog noget helt nyt. Naar den har grepet publikum saa sterkt, saa er det fordi indholdet er saa sterkt menneskelig, men ogsaa fordi bokens mennesker staar sikkert i sin tid. Vor historiske interesse er her — til forskjel fra Gabriel Scotts Jernbyrden — helt bundet til menneskene. Ja, menneskene er her det hele. Det er en familieroman: den skildrer ungdommens sterke elskov, den skildrer forholdet mellem mand og hustru, dets kampe og dets kriser, og den skildrer hjemmet og barnene om dem.

Det forekommer næsten som Sigrid Undset i titel og emne har vist det specielt historiske paa dør. Naar en bok heter Kristin Lavrandsdatter med to ganske unordiske navn, saa erklærer forfatterinden sig dermed løst fra sagatone og sagastil. Og naar

boken foregaar i Norge 1320—1335, saa foregaar den i et historisk tomrum. Vi kjender ikke den tids historie i Norge. Vi har ingen saga, vi har bare dokumenter. Vi har ingen personligheter, hvis skikkelse traditionen har fæstet. Vi har bare navn. Ja, Sigrid Undset har ogsaa løsrevet sig fra dem. Hun har frit digtet sine hovedpersoner. Historien kjender hverken Kristin Lavrandsdatter eller Erlend Nikulasson. Bipersonernes navn kan nok gjenfindes i dokumenter, men levende er de først blit hos Sigrid Undset. Ja, endog det politiske hovedoptrin — Erlends røbede sammensvergelse — er, saavidt jeg kan se, helt fri digtning. Spiller da Sigrid Undset bare fantasispil over den faktiske historie? Ja, man skulde tro det.

Serlig har dette politisk historiske moment ikke interesseret hende. Det kommer først frem i anden del av boken og er ikke det mest menneskelig interessante her. Men Sigrid Undset har her — jeg kan si: i al stilhet — vist et historisk blik, som ser det væsentlige. Hun har hat øiet rettet paa den eneste interessamte person i denne tid: Knut Porse. Han er eventyreren og eventyret, personligheten, forsøket paa at skape magt. Han er hertuginde Ingebjørgs ven og siden hendes egterfelle, han er herre i Skaane, kjæmpende i Danmark. Han forekommer ikke som person i boken, men han er midtpunktet i mændenes tale. Sigrid Undset ser tidsskjellet i ham. Før kunde en slik mand reise oprørsflok, men nu har landefreden hersket i 80 aar; derfor vil man holde ham borte. Og saa stiller hans optræden for mændene spørsmaalet: før eller nu. Dette spørsmaal gjelder hele folket. Erlend Nikulasson med sin uvorrenhet, sin iltre daadstrang stiller det op: ikke bare vi, adelen, spillet om magten, men ogsaa bønderne. Deres gaarder blev brændt, men de kunde vinde adelsgaarder og hirdmandsplass. Dengang liv og magt, hærfærd, kanske skoggangsliv et par aar, — nu fred og ro. Man føler at der er dem som er rede til liv og handling, men flere er de som vil ta forholdene som de er. Og det er tid til at finde sig i forholdene. Norges konge bor utenfor Norge, og de svenske stormænd regner ikke de norske som jevnbyrdige. Unionsstridigheter har vi været velsignet med i aarhundreder, med Danmark og med Sverige. Vi har lært hvad det vil si at være den mindste og vi har tilsidst løst os ut. Det gaar igjen i skildringen.

Der er ogsaa et andet historisk moment. Det er saa vidt jeg kan se, fri digtning, helt og holdent. Men det er betegnende. Erlend Nikulasson blir underkastet tortur. Det er helt fremmed

for norsk ret. I boken er det vælske mænd som fuldbyrder torturen. Og det brænder Erlends svoger Simon Andresson som en forsmædelse, en plet sat paa Norges lov. Tortur mot mand er som voldtægt mot kvinde. Han ser rødt, han vil se blod, han er i helt fysisk oprør derved. Og naar den andre ved hans melding ræd spør: Hvad har han sagt? — underforstaaet: har han røbet nogen av os?, — da har Simon Andresson ikke andet svar end en vild latter. Det er Nordens fri mand som føler forsmædelsen brænde i sig.

Disse eksempler viser os at det ikke er ytre historie det gjelder om. Ikke fakta, ikke personer. Men her er det historiske blik som ser tilbake og frem og ut over Norden, som føler Nordmands aand, slik som den har tat skikkelse i Norges lov, som føler Norges historiske liv, slik som det har været og slik som det blir. Sigrid Undset ser tidsskiftet. Sagatidens handlingsfærdige aand lever i Erlend. Men den er hos ham bare karslighet, handletrang uten fast vilje bak. Den er gaat i frø. Han er sit partis enfant terrible, ikke dets fører. Tiden har vendt sig en anden vei, det er de forsigtige som har ledelsen. Det er nedgangens begyndelse i Norge.

Men dette ytre, magtens historie, er ikke det som præger boken. Det som fængsler os som fortidsbillede er den indre historie: Sed og skik, tankegang og følelse, livets former paa hverdag og i fest, aandens præg paa livets høider. — Vi fornemmer her høimiddelalderens aand, kirken behersker sindene, — vi fornemmer aander fra folkevisene. Men vi fornemmer dette ikke som nogen tvang over menneskene. De lever og rører sig i disse tanker og forhold, men de er sig selv gjennem dem. Deres natur er ikke bundet til tiden, om de end lever i den. Det at de lever paa 1300tallet hindrer ikke at vi staar i umiddelbar sympati med dem og deres væsen. De har nok præg av sin tid, men de har ingen tidsavstand fra os.

Her er nu at merke at tanker og levesæt er ikke bundet av en enkelt tid, men av en række tider. Slik som vi lever, slik som vi tænker, — det er ikke bestemt fra igaar til idag. Naar Troels Lund skildrer livet i det 16de aarhundrede, maa han spøre ved hver skik han møter: hvad er her gammelt, hvad er her nyt? Og det hender stadig at det gamle fører ham tilbake til hedenold. Og som dette ikke er fra igaar til idag, er det heller ikke for idag til imorgen. Det som er god adelskik paa 1500tal-

let, det blir god bondeskik 300 aar senere. Likesaa i forestillingene: urtid kan møtes med nutid.

Ta bare aapningsscenen i boken. Lille Kristin faar følge med op til sæteren. Mens de andre sover dugelig middag, — øllet har virket godt paa dem — kommer hun alene ned til kjernet og faar se dvergemøen. Her er noget som er levende saa helt moderne: barns glæde ved at faa være med paa sætertur — det er idag som for tusen aar siden. Saa er det den urgamle tro paa Huldren — den naar ned til Asbjørnsens Huldreeventyr. Blændingen av vandet faar hende til at se syner, den virkelige synsevne lammes og de underbevisste tanker træer frem som synsbillede. Slik bunder synet i de gamle rotfæstede forestillinger om huldren, og heroppe paa fjeldet slipper uvilkaarlig alle eventyr løs, alle tror paa dem her, og jo mere de tror paa dem, desmindre taler de om dem; der maa ties, for at der ikke skal ske noget galt. — Her er liketil urtidspræg over forestillingene. Men det er forestillinger som gaar igjen nedover tiderne, saalangt som man fornemmer fjeldets verden som noget forskjellig fra dalens verden — og det er ikke frit for at man gjør det den dag idag.

Det liv som skildres er et liv blandt høiadelen, men det er tegnet paa folkelig grund. Det er storbondens liv, omgit av hans folk. Livet i hallen blir livet i den store peisestue paa den gjæve bondegaard. Arnen samler husets folk, i hallen arbeider de, spiser de, fester de. Vel har man borgestue for tjenere og kleven at trække sig tilbake til. Men mellem husbondsfolk og tjenere er samlivet tættere end vi kjender det. Likesaa er det et samliv om gaardens og husets arbeider som vor tid ikke viser. Husfruen og pikene om husets tøi og husets gjerning, mand og tjenere paa marken i vaaronn, slaatt og skurd. Sigrid Undset har gjort denne storbondetilværelse levende for os. Hvert arbeide maa gjøres til sin tid. Blir det forsømt, viser forfaldet sig i ganske primitive former. Der ligger Erlends store gaard Husaby i Skaun i Trøndelag. Erlend har vanstelt den, han er ikke bonde av natur, han er hærmand, han er styrer. Og hans ungdom har været forvildet. — Husene er vældige som paa alle store gaarder i Trøndelag. Men likesælheten har fordærvet alt: dyre tepper, men skiddent bak, kostbare sengklær over muggen sengehalm, prægtige skindfelder med lus i. Fælt usselt og skabbet, ulden paa loftet er der gaat mark i. Tjenerne er dovne og likegla. Det er bonde-plager som er fremme overalt. De fins — ser

vi efter — ogsaa paa kongsgaardene i eventyrene her og der. Netop denne bondelivstype som grundformen for det hele har gjort skildringen fast og folkelig og tydelig. Gjennem hele anden del — titelen er «Husfrue» og symbolet et nøkleknippe — ser vi husfruens kamp for at faa skik paa husets stel — i motsætning til mandens trang til kamp og eventyr, trang til at repræsentere, at føle sig som høvding. Han er altid paa skraaplan i pengeveien, men hun holder det oppe. Dette betyr meget mere i bokens handling end den ytre historie.

Men det er ikke det inderste i boken. Midtpunktet er det erotiske og det religiøse. Der naar vi til det dypest menneskelige. Og der er der et mangslungent samspil av det evige og det tidspægede. Evig er mands og kvindes higen mot hverandre, evig er i menneskesind kampen mellem erobertrang og beskyttertrang hos ham, mellem lyst og blu hos hende, evig er den elskovens kamp, som føres mellem mand og kvinde i samlivet. Evig er menneskenes higen mot det guddommelige, og deres frygt for magterne, evig deres fornemmelse av fred og lykke, hvor de naar frem til den faste tillit overfor tilværelsens grund. Men disse evige retningslinjer er bestemt av sed og skik som veksler med tiderne, av skiftende religiøse opfatninger. Dog her er det oplevelsen, den personlige oplevelse, som — hvordan den end er utformet av tiden — er det hele, og for den eksisterer ikke tid. Det er — for at bruke Kierkegaards uttryk — altid «øieblikket». For den som staar naken overfor sin Gud er tiden intet, evigheten alt. Og for den som er under sin kjærlighets magt, blir verden altid ny.

Det er Kristins og Erlands elskov og egteskap som boken handler om. Og i skildringen derav har Sigrid Undset gaat tilverks med den psykologiske realisme, som er eiendommelig for hende og for vor litteratur i det nye aarhundrede. Der er romantik nok, men der er haardhændt realisme med i spillet. Kristin er ung, da de møtes, men hun er langtfra uerfaren. Hun har oplevet Arne Gyrdsens tilbedelse, hun har vakt Beinbens vilde begjær og er med nød undsluppet ham. Beinbein har dræpt Arne i slagsmaal for hendes skyld og sladderen fosser utover. Hun er skræmt. Hun er blit forlovet med Simon Andresson, men han vækker hende ikke. Hun kommer til klostret i Oslo og falder til ro. Og da hun og hendes veninde paa en tur til byen blir overfaldt av de to tyske vildmænd, forsvarer hun sig haandfast. Da kommer Erlend i rette øieblik som redningsmanden.

Saa møtes de ved bondegildet. Det er middelalderens vaakenatsgilder. Men det historiske svinder for den evig unge scene, hvor de to veksler det første kys og sverger hverandre sin tro. Hun sover tillitsfuld og lykkelig ind i hans arm, mens han sitter og vaaker over hende. Han sitter fuld av kval, han er jo bundet til Eline Ormsdatter og har to barn med hende. Hun ser ham graablek — i morgengryet. Hun frygter, men hans ord vækker tilliten igjen i hendes sind. Denne scene er saa stilfærdig, saa enkel, saa helt usentimental, men baaret av en eneste, stor, sikker, seirende følelse. De drages uimotstaaelig mot hverandre, de kaster siden alt tilside og tilhører hverandre. Det vilde og forjagede i forholdet, hvor alle hensyn kastes væk, og det hele dog er stjaalent, — det er skildret haardt og hvasst, men altid baaret av en indre glød. Der er over det hele en sterk følelse, men en delt følelse. Der er en svidende følelse av at de synder mot hæder og ære. Men tillike en bærende følelse av at naar mand og kvinde elsker hverandre er de hele verden for hverandre. To ganger gaar igjen fru Aashilds ord, at de gode dagene faar de kloke og forstandige, men de dyreste dagene faar de som vaager at være ukloke. Som motsætning til deres vilde elskov staar altid hendes far, den faste, sikre, klare hædersmand. For hans skyld blir der tiet og dulgt, og Kristin gaar som brud under jomfrukransen, skjønt hun ikke har ret til at bære den.

I Husfrue-boken er motsætningen en anden. Det er motsætningen mellem mand og hustru. Det er skildret med grufuld styrke hvad en kvinde maa lide for at bli mor. Skildringen av den første fødsel er aldeles brutal. Og det er skildret, hvordan hustruen føler bitterhet mot den mand hun elsker. Slaaende er motsætningen mellem ham og hende. Han er eventyrets, vaagsomhetens, stemningens mand, jublende og likesæl, med fest i sindet og hissighet i blodet. Hun derimot har omtanken for alt, men saa mindes hun alt, hun regner og glemmer ikke, — hun lar bitterheten vokse op av tusen tilfældigheter. Hun er haard og uvenlig, — men han ser det ikke, han føler det ikke, for han stunder mot daad og eventyr, og hun er festen i hans sind, hans faste lykke. Men alt hendes stræv tar han som noget der skal saa være, han ser ikke og han tænker ikke. Og gjennem denne tilværelse, baaret av lykke, men uten den friske glæde ved lykken, faar de syv sønner. Men saa blir engang, — rent ved et tilfælde — hendes bitterhet brutal. Det er hende en vild fryd at krænke ham og hun driver ham ut av stuen. Og saa drives

han — ørkesløs i sit sind — av tilfældet bort til en anden kvinde. Han skammer og ærgrer sig, bander sig selv for sit letsind. Og fra den listige kvinde som har faat ham i sine garn, og som han foragter og som han lar føle sin foragt, — fra hende kommer hevnen. Hun har set hans brev, opdaget hans sammensvergelse, og hun røber den. Men da han ser hærmændene komme, er han straks helt mand igjen, helt herre i sit hus, hvor han og Kristin har levet adskilt. Nu ordner han alt, nu er han den bydende, nu ser han skjebnen i øinene og gaar i fængsel. Og nu vaagner hendes kjærlighet. Skjællene falder fra øinene, det tilfældige, det smaa er ikke længer. Der er ingenting som skiller mand og hustru, nu da ulykken er der.

Denne skildring er den bærende i boken. Og om den gjælder det at det historiske er bare en ramme, det menneskelige, som er det egentlige indhold, naar ut over historien. De følelser som her kjæmper er ikke baaret av nogen tidsaand, de lever og kjæmper i mand og kvinde den dag idag, og først og fremst er de levende og kjæmpende i Sigrid Undsets sind. Hun har skildret netop denne erotiske konflikt i kjærligheten overfor hæder og ære, begges ret, begges magt over sindet. Og navnlig har hun med uhyggelig mesterskap skildret kjærlighetens bitterhet, sindets saarhet under selv et lykkelig samliv, skildret den tilfældige forstemning som faar vokse sig stor, den tilfældige letsindighet, den tilfældige overfladiske følelse. Hendes standpunkt her gir ingen regel, men hun har det mørke dype blik som ser alt, og hendes krav er den ubarmhjertige selvprøvelse. — Det som faar skildringen til at lyse er da netop at den er uhistorisk. Disse mennesker føler som mand og kvinde for hverandre de samme følelser som mand og kvinde føler den dag idag. Brytningene gaar i de samme krappe bølger: jubel og bitterhet — likegyldighet som kommer av lykkens festrus, — misstemning, født likefrem av legemlig ubehag. — Det er sandt idag, men det har været sandt for 600 aar siden ogsaa.

Ja, det kan vi nok mene maa saa være. Men de skildringer vi har av kjærlighetsforhold fra middelalderen — jeg tænker specielt her paa folkevisene — de er helt anderledes. De ser paa begivenheten, det er riddertidens romantik: bortførelse, vold, kamp og hevn — det har vi for os. Skildringen av de indre stemninger er fra vor tid. Men netop den psykologiske skildring er levende, den er her Sigrid Undset og intet uten Sigrid Undset.

Med fuld bevissthet har hun sat denne moderne skildremaate op mot den historiske bakgrund.

Det er netop Sigrid Undsets triumf som historisk kunstner at hun her har trodset historien. Det har git hendes historiske skildring den spænstighet som er hovedsaken i boken. Den har faat sin indre virkelighet fra den moderne umiddelbare skildring av følelserne, og sin ytre virkelighet fra det historiske blik for omgivelserne. Det er kunsten at de er smidd sammen. Den indre konflikt fornemmer vi umiddelbart, den er realistisk, dagligdags, intens levende; disse mennesker er sjæl av vor tids sjæl. Denne skildring erobrer omgivelserne, men derved kaster den ogsaa skarpere, mere nyanseret lys over den. Motsætningen blir en magt i skildringen. Det interessante blir at der kan gis en saa moderne sjælsskildring av disse mennesker, som rører sig indenfor rammen av livsforhold og anskuelser fra det 14de aarhundrede. Vor tids følemaate er her mere kompliceret, mere motsætningsrik, mindre lykkelig og liketil, mere fuld av klipper og skjær, men derfor er den ogsaa mere fængslende, sjælelig rikere. Og derfor blir den seirende i skildringen.

Ganske det motsatte gjelder paa det religiøse omraade. Der kommer unegtelig vor nutid tilkort. Paa det folkelige grundlag gjør sig gjældende en fasthet og kraft i følelsen, hvor vor tid møter med tvil og famlen. Storbonden fra gamle dager ser døden i øinene med fatning. Kristins far Lavrans ligger paa dødsleiet. Hun vet at der ikke gis anden utgang end døden. Men han er mand, er styrende. Han ordner alle forhold og bestemmer alt om sin jordefærd. Han glæder sig ved at der brygges og bakes til gravøllet. Han bestemmer hvordan hans lik skal føres ned til Hamar, han bestemmer gave for hver kirke, hvor det skal hvile natten over. Han ængster sig for at hans død skal indtræffe under vaaronnen, men han ængster sig ikke for skjærsilden, han stoler paa forbøn fra slegt og venner og paa sine helgener. Han tar farvel med vennerne og glæder sig over sine smaa barnebarn. Der er en kraft og klarhet over dette dødsleie, som faar os til at bøie hodet og erkjende at det nok ikke ser saa lyst ut hos os, naar døden trær ind i stuen. Men det er ikke noget som er særeget for 1300-tallet, kraften vokser frem av gammel folkegrund og den række ned gjennem tiderne. Det er den store bondes avsked med livet.

Derimot er der andre træk som hører høimiddelalderen til, og som Sigrid Undset har set paa med begeistring. Der er en skik-

kelse som i denne tids religiøse historie har lyst ut over hele verden. Det er den hellige Frans av Assisi. Han er en religiøs fornyer som levet for sin gud og for at lindre menneskers nød. Med sin merkelige smidighet har den katolske kirke kunnet ta ham op, skjønt han staar helt utenfor kirken, utenfor samfund, ja, utenfor verden. Han viet sig til fattigdom, han levet for syke og nødlidende, han præket for menneskene, og vilde de ikke høre, saa præket han efter legenden for fuglene og for fiskene. Ogsaa de var brødre for ham, ja, han talte om broder Sol, han takket Herren for vor søster, den legemlige død. Hans disciple gik ut i verden for at lindre nød og forkynde Kristus. De vilde være utenfor verden, ikke eie noget. Altid seiret de ved ydmykhet. En skikkelse av denne art møter vi i den enfoldige broder Edvin i bokens første del. Han væmmes ikke ved lusene. Han holder sig undav folk, for han vet at de væmmes ved dem. Men han vet at det er gagnlig at lusene biter ham. Det lærer ham ydmykhet. Hans tanker er skjønne og rene. Han taler med barn og unge, glæder sig med dem, fortæller dem hvad han vet, ber for dem, tilgir dem og lider ved deres brøde. Troen hæver ham utover alt, han vet at om han har tro nok, kan han hænge sin vaatt paa en solstraale. Sigrid Undset har iagttat denne type for middelaldersk religiositet, har elsket den og blit betat av dens blide naivetet. Derpaa har hun bygget sin skildring. Saa er den blit levende, fordi hun i skildringen har hengit sig i det som er saa helt anderledes end vor tids opfatning.

Et andet træk er pilgrimsfærdene. Vi har ikke make til det — denne friske reisestemning, denne absolute gaaen op i tilbedelse, i sindets hengivelse til Gud, — denne fornemmelse av at alle blir like i pilgrimsdragten. Det er saa helt utenfor vor tids opfatning. Men Sigrid Undset har forstaat det og hun har forstaat, at for pilgrimen blir alle indtryk, naturskjønhet og kunstskjønhet, det blir alt til religiøse indtryk, til sindets løftning, til hjertets anger og bod og underkastelse. Man blir kvitt sig selv, man lever i Gud. De grove klær kan slite i huldet paa en ung adelsfrue. Men hun bærer det. Og saa staar hun paa Feginsbrekka, i Glædesbakken — saa heter den bakke hvorfra de ser maalet for reisen. Det er Monte Mario ved Rom; her er det Stenberget ved Nidaros. Skjønheten av det grønne landskap, av byen, av den alt beherskende Kristkirke — fjord og fjeld omkring det hele, — det faar hende til at kaste sig paa knæ og takke Gud, som saa mange pilgrimmer har gjort, før

hende og efter hende. Saa staar hun for kirken, træt ind: de vældige buer, søilerne som stræber til himmels, messen som toner gjennem stilheten, det griper hende, det løfter hende, det driver hende til at bekjende synden, til at føle sin egen synd og fri sig fra den i anger. Det blir knæfald og graat og bod overfor Kristus paa korset. Men naar hun ser Olavs skrin, kommer det hele nærmere. Det er Hellig Olav selv som ligger i kisten, han er hendes konge. Med ham kan hun tale, hans dom tar hun; ham kjender hun. Hvert nyt indtryk bringer frem noget skjult i hende selv, hun ser sig selv ganske anderledes, alt hvad hun har været, alt hvad hun har oplevet bærer hun frem. Det ender i brændende bøn og messens latin kommer som en høitidelig krone over det. Da hun skal kysse Olavskrinet er hun ved at daane. Saar og træt naar hun et Minoriterkloster, broder Edvins orden. Og om natten ser hun ham i maanestraalen. Hun kjender ham godt. Hun vet nok at han er død, men hun synes det er helt som det skal. Hun undres ikke, hun føler sig ydmyk og lykkelig. Og se: der tar han en gammel vaatt og hænger den paa maanestraalen.

Denne skildring er mesterstykket i bokens historiske kunst. En svunden tids følelse er gjenoplevet. Det er Sigrid Undsets store kunst at kunne forme det hele ikke som ytre skildring, men som indre oplevelse. Det er følt ut fra personernes indre. Hos dem forbinder det nye indtryk sig med et gammelt minde. Billedet fra fortiden dukker uvilkaarlig frem i sindet. Slik kan vi «repetere» menneskeskjebner under menneskenes indtryk av nye hændelser, men derfor kommer ogsaa hvert indtrykk ind under den person som føler det, hændelserne blir overskygget av menneskene. De fremtrær ikke i sin ytre skikkelse, de fremtrær sammensmeltet med menneskesind. Lysene, glansen, rumvælden i Nidarosdomen, sangen ved aftenmessen, — det er Kristin Lavrandsdatter som ser og hører dem, Domen er blit et med hendes løftning, bodsgang, anger. Synet av broder Edvin blir en form for hendes befrielse. Saa nær staar Sigrid Undset de mennesker hun digter om. Hun kan gjenta dem og derved faa dem nye, det gamle blir gjennemaandet av det nye og faar nyt lys over sig. Det blir — for at bruke Kristins enfoldige og vakre billede — som vandet der synes rent i trækoppene, men viser sig gjørmet i det klare glasbæger. Derved er enkelt og smukt betegnet de store indtryks magt: de stiller livet i ny belysning, kravene høines, jeget ydmykes, idet sindet løftes og lutres. Men

under følelsens mægtige press, griper mennesket dypere i sig selv; derfor bindes nyt og gammelt sammen, idet personlighetens præg utdypes. Dette er livsnerven i Sigrid Undsets kunst, det gir den dens sterke virkelighet. Denne virkelighet er ikke bare tilstede i hendes historiske fortællinger, den fremtrær i hendes moderne arbeider likesaavel. Det er sammensmeltningen mellem personerne og deres hændelser som er denne virkelighets hemmelighet. Den er den intense oplevelse av personerne som faar dem til at sluke de ytre hændelser og omstøpe dem, saa de blir ett med deres eget væsen. Virkeligheten blir en indre virkelighet. Det kan være usandsynlig i sig selv, det kan ligge historiskfjernt. Men naar Sigrid Undset skildrer det, saa er det helt indvævet i hendes menneskers sjæleform. Og da staar det. Da er det ganske ubestrideiig. Det er oplevet. Det er paa en gang personlighet, indtryk og hændelse. Det er liv av menneskesind.

Just Bing.

DEN LEVANDE UPPENBARELSEN

ETT NYTT TEOLOGISKT SKEDE?

Av professor Gustaf Aulén, Lund.

Läget.

En av de faktorer, som mäktigast bidragit till den kris, i vilken den evangeliska teologiens sedan länge befunnit sig är den historisk-kritiska bibelforskningen. I gamla dagar hade alla frågor om tron och historien lösts genom bokstavsinspirationsläran. Åtminstone i teorin. Ty i praktiken lät sig denna bokstavsinspirationsteori aldrig konsekvent tillämpas. Vore varje bokstav i skriften gudomligt inspirerad och alltså osviklig gudomlig auktoritet, så måste varje skriftutsaga äga samma absoluta auktoritet. Därmed hade emellertid skriftprincipen drivits in absurdum. Den kunde icke tillämpas på detta sätt. Även om man aldrig så stramt förfäktade sin inspirationsteori, kunde man dock icke betrakta allt Bibelns innehåll såsom liggande på samma plan. Visserligen läste man av alla krafter in «Kristus i Moses», men det fanns dock oöverstigliga gränser för denna förmåga. I själva verket var «traditionen» en ovärderlig hjälp i det nödläge som skapats av verbalinspirationsteorien. Den evangeliska traditionen var en slagruta, med vars bistånd man företog en gallring och värdering av skriftinnehållet. I *denna* mening skulle man kunna säga att — trots allt — traditionen även för den s. k. ortodoxien stod över Skriften såsom auktoritet.

Genom den historisk-kritiska bibelforskningen har den gamla bokstavsinspirationsteorien fallit samman för att aldrig mera uppstå från det döda. Så har den illusionen definitivt krossats att den gudomliga auktoriteten skulle s.a.s. ligga likformigt och likvärdigt utbredd över hela skriftinnehållet. En sådan tanke hade aldrig kunnat genomföras. Men nu försvann även illusionen. I så måtto betydde eller rättare sagt möjliggjorde denna forskning en religiös vinst: den hjälpte till att öppna ögonen för den gudomliga uppenbarelsens olika höjdlägen. Men tillika leddes hela frågan om tron och historien in i ett krisläge, som ännu icke fullt

övervunnits. Frågan gällde icke minst fastheten och tryggheten av den «historiska uppenbarelse», på vilken den kristna tron skulle vila.

När den Ritschlska teologien först framträdde var situationen högst förvirrad. Äntligen fick man — skriver en man, som var med redan på den tiden: Th. Häring — en teologi, som var enhetlig och klar och som i den rådande förvirringen framträdde med ett målmedvetet program. Den samtida «liberala» teologien var en teologi stadd i upplösning. Den ägde ingen inre fasthet och syntes med allt sitt tal om friheten upplösa och förflyktiga det kristligt väsentliga. Den samtida «konservativa» teologien åter intog en hållning till skriftordet, som icke lät sig förenas med den allt målmedvetnare arbetande historisk-kritiska forskningen. Vad Häring egentligen vill säga är uppenbarligen att den ritschlska teologien på en gång gav fasthet och frihet. Det var också säkerligen på detta sätt denna teologis insats förnams och uppskattades av otaliga: såsom en koncentration kring det kristligt väsentliga, kring den historiska uppenbarelsens centrum och hjärta, «den historiske Jesus». Så kunde man vinna fasthet gentemot den gamla liberala eller spekulativa teologien, som med sitt oklara tal om «Kristusprincipen» syntes lösgöra tron från allt sammanhang med historien och sväva ut i det obestämda, och på samma gång frihet, nödig frihet gentemot den konservativa teologi, som ännu levde under intrycket av en mekaniserande inspirationsteori och dess efterverkningar.

Lösensordet framför andra blev: «den historiske Jesus». Ville man lära känna kristendomens «väsen» och den kristna trons fasta grund, så hade man att gå tillbaka till den historiske Jesus. Teologien blev på detta sätt i viss mening starkt «kristocentrisk». Denna kristocentricitet kunde utformas på olika sätt. Hos Ritschl själv var det närmast fråga om Jesus såsom gudsrikets förkunnare och upprättare. Harnack talade i sin bekanta bok «Kristendomens väsen» framför allt om Jesu lära om Gud såsom vår Fader och om människosjälens oändliga värde — utan att dock konsekvent fullfölja denna tankegång. Herrmann hänvisade i första hand till vad han kallade «Jesu inre liv» — vi återkomma i det följande till hans tankegång, som i själva verket innebar ett fullföljande av den ritschlska tankegången till dess yttersta konsekvenser och en upplösning av densamma.

Vi skola icke här närmare granska de olika varianterna av den ritschlska teologien. Vi vilja blott stanna innför dess huvud-

tanke. Genom återgången på den historiske Jesus ville man här giva teologien fasthet och styrka, försåvitt som det alltid betyder fasthet och styrka att koncentrera sig på det väsentliga, och man ville också hävda teologiens normativa karaktär: man ville visa hän till en måttstock, efter vilken de olika företeelserna inom kristenheten kunde mätas och värderas.

Ingen kan emellertid säga att frågan om tron och historien brakts till ro med dessa tankegångar. Det är tvärtom oförnekligt att den skärpts för det nutida släktet, att denna fråga alltfort är en huvudfråga, ja man skulle nästan vara frestad att säga den stora huvudfrågan för det teologiska tänkandet. Man hade försökt lösa frågan på reduceringsmetodens väg. Man ville koncentrera den gudomliga uppenbarelsen till ett visst skyddat område. Men det visade sig snart nog att t. ex. Ritschls gudsrikesförkunnelse var en annan än Jesu gudsrikesförkunnelse. Den historiska forskningen är ju icke sinnad att betrakta något område såsom tabu. Den stannar icke inför några förment skyddade gränser. Ville man t. ex. såsom Harnack tala om Jesu lära såsom den gudomliga uppenbarelsens väsentliga innehåll och den fasta auktoriteten, så möta vi genast ett helt komplex av frågor. Huru skola vi till en början vara säkra på att det som utgives såsom Jesu lära verkligen stammar från honom själv? Det är dock icke bara i Johannesevangeliet som det är tvivelaktigt, i vad mån det som säges går tillbaka på Jesus själv. Även inom de synoptiska evangelierna är gränsen mången gång svår, för att icke säga omöjlig att draga. Även dessa evangelier äro ju dock blott traditionens första blad, lärjungarnes bekännelser. Härtill komma andra frågor: måste vi icke också i Jesu förkunnelse konstatera sådant som är tidshistoriskt och förgängligt? Vilken plats intar han själv i denna förkunnelse? Det är lätt att se att man, i stället för att på denna väg komma till den åstundade fastheten och tryggheten, råkar in i en fullständig labyrint av frågor, sådana som den nutida historisk-kritiska teologien i övermått ställt oss innför. Det visar sig i själva verket att reduceringsmetoden icke förmår så särdeles mycket, att den i stället, ju mera den fullföljes, *föres till sin bristningspunkt.*

Men det är icke bara den historiska uppenbarelsens «fasthet» det gäller. Den ritschlska teologien hade i det givna problemläget sin styrka i den starka koncentrationen på uppenbarelsen i Jesu historiska person. Den ville vara och var i viss mening kristocentrisk. Men frågan är om Kristi betydelse verkligen på

den här angivna vägen — isoleringens väg — kommer till sin rätt. Och frågan är vidare, om den här föreslagna normen verkligen låter sig användas såsom en måttstock, efter vilken kristenhetens liv genom tiderna låter sig granskas och bedömmas utan att vi våldföra oss på detta liv. Ja, frågan är till sist, om den gudomliga uppenbarelsens verkliga art kommer till sin rätt på denna väg.

Jag skulle nu — liksom i den föregående uppsatsen om den allmänna religionsuppfattningen i nutiden — vilja stanna inför några slagord, som äro karakteristiska för vissa tendenser inom den nutida teologien. Ett av dessa slagord lyder: uppenbarelsen skall fattas dynamiskt — man tänker sig då detta uttryck «dynamiskt» närmast såsom stående i motsats till «statiskt». Detta program har med energi förts fram inom nyare anglikansk teologi. Ett par andra slagord, som jag också skulle vilja stanna inför, äro präglade hemma hos oss i Sverige: uppenbarelsen skall ses dramatiskt och den skall ses såsom ett uppenbarelsessammanhang eller såsom en uppenbarelsekontinuitet.

Dynamisk uppenbarelsetolkning.

Hävdandet av uppenbarelsens dynamiska karaktär står som sagt i motsats till vad man kallar ett statiskt uppenbarelsebegrepp. Och man menar med detta sistnämnda uttryck att uppenbarelsen lokaliseras till ett visst stycke förgången historia. Detta var — menar man — icke bara fallet inom den äldre protestantismen med dess hänvisninng till bibelboken såsom den auktoriserade redogörelsen för den avslutande gudsuppenbarelsen. Utan något snarlikt möter ock inom en hel del «modernare» teologi, när man hänvisar till Jesu lära eller till den synoptiska framställningen av Jesu liv, överhuvudtaget till vad man kallar den historiske Jesus. Men en sådan statisk och historicistisk uppfattning är — vill man säga — ohållbar både av vetenskapliga och rent religiösa skäl. Av vetenskapliga skäl: ty om uppenbarelsen begränsas till och göres identisk med ett stycke förgången historia, förlagd i en långt avlägsen forntid, så skulle teologien vara helt maktlös inför den historisk-kritiska forskningen med dess osäkerhet och tvivel. Man skulle f. ö. också nödgas bedöma allt inom kristenhetens historia, som icke överensstämde eller, rättare, som icke vore identiskt med detta förgångna, såsom idel avfall. Man skulle icke kunna tala om en utbildning av det som ursprung-

ligen funnes potentiellt. «En teologi som blott står och ser tillbaka skall liksom Lots hustru bli förvandlad till en stenstaty» säger dean Inge. Men tankegången är även från religiös synpunkt sett ohållbar. I stället för den levande Guden träder deismens kalla gudsbegrepp. Det man lär om uppenbarelsen svarar ej mot den kristna tron på en Gud som lever och verkar i sin skapelse, icke mot tron på att «min Fader verkar intill nu».

Helt annorlunda ter sig saken, om uppenbarelsen ses dynamiskt — om den fattas såsom en ständigt rinnande ström av livsmeddelse från Gud och tron får bygga icke bara på den «historiske Jesus» utan ock på den levande Kristus och hans helige Ande. Då frigöres man från den snävt puristiska synen på kristendomens historia. Kristendomen upptar element från olika håll och kristnar vad den så upptager. Den döper det till Kristus. Denna assimilationsförmåga betecknar intet ont, utan visar att kristendomen inom sig äger krafter som göra den till den universella religionen. Denna dynamiska uppfattning svarar — säger man vidare — mot det religiösa livets egen karaktär. Människorna hänvisas icke närmast till kunskap om Gud, men till Gud själv, till hans livsmeddelelse. Därmed vinner tron oberoende och fasthet. Den vilar varken på historisk vetenskap eller på rationella grunder, utan på fakticiteten av den alltjämt fortgående livsmeddelelsen från Gud. Och denna åskådning — säger man till sist — överensstämmer med kristendomens eget ursprungliga vittnesbörd. Man hänvisar särskilt till Johannnesevangeliets ord om Anden som skall leda in i hela sanningen. Uppenbarelsen fortsättes, men denna fortsatta uppenbarelse betyder ett kyrkans växande till Kristus, icke ett växande bort ifrån honom.

Sådan är i all korthet skisserad den åskådning, som vill se uppenbarelsen dynamiskt. Nu några ord om denna åskådnings värde och risker. Av största värde är till en början — synes det mig — framhävandet av uppenbarelsens *presentiska* karaktär, dess «nutid», sådan som denna möter i ordet: min Fader verkar intill nu. Presens är trons tempus — icke perfektum. Tron lever därav att den i det närvarande möter en Guds makt som griper och betvingar oss. Ja — tron kan väl sägas bestå just i detta att vi gripas och överväldigas av den levande Guden. Tron lever i nuets värld. Den har sina blickar riktade på vad Gud nu gör och vill. Ingen tanke skulle tron mindre kunna fördraga än den att Gud nu skulle ha dragit sig tilbaka och upphört att verka. Gud skulle då upphöra att vara den levande Guden, och

tron själv skulle strängt taget icke kunna bliva något annat än ett försanthållande av händelser eller läror från det förflutna. Denna syn på uppenbarelsen såsom ständigt fortgående *behöver* icke heller betyda att det som skett i historien skulle sjunka undan såsom något oväsentligt, icke att tron skulle vilja göra sig fri från historien, fattad såsom en Guds uppenbarelse-historia. Men den betyder att det förgångna har vikt för tron endast i den mån det är något mera än något blott förflutet, endast i den mån den i historien mötande transcendenta verkligheten gör sig förnummen i det närvarande såsom en Guds kraft till frälsning. Det kan knappast förnekas att man ibland talar om vår ställning till uppenbarelsen i Kristus så, som om vi skulle stå där ensamma med de bibliska urkunderna. I själva verket skulle vi väl aldrig på det sättet kunna lära känna Kristus i hans andes kraft. Men vi stå icke så isolerade. Vi stå i stället inlemmade i det andeliv som utgår från honom och behärskas av honom. Och detta kunna vi omöjligen förbise, när vi tala om uppenbarelsen och om Kristus såsom uppenbarelsens herre — vi återkomma i det följande härtill.

Ännu ett värde som är förbundet med den dynamiska tankegången skulle jag vilja framhålla. Vi få en fri och vid horisont. Uppenbarelsen består icke i ett visst oföränderligt kvantum, utan i en levande och livgivande ande, som kan skapa sig ständigt nya uttryck och former. Det avgörande ligger icke däri, att dessa uttryck och former äro uniforma med de ursprungliga, icke i efterapning och kopiering, så att varje olikhet utan vidare skulle behöva stämplas såsom förvanskning. Kristendomen är en levande växt. Den är lik senapskornet som blir ett stort träd. I det trädet kunna också utifrån grenar inympas, som kunna få del av trädets livskraft och som kunna bära frukt. Kristendomen är *produktiv kraft*. Det kan därför aldrig vara fråga om att återgå till någon viss förgången form av densamma eller att mäta allt som framkommit inom kristendomen med någon sådan form såsom måttstock. Det är en befriande och en vidsynt tanke, i jämförelse med ett dylikt utvärtes och mekaniskt dömande, att kristendomen har makt att assimilera med sig och s. a. s. i sin levande organism upptaga ständigt nya krafter. Men därmed är det ju icke sagt, att denna synpunkt låter sig tillämpas på allt det som skett inom kristendomens historia, att detta allt kan och bör ses från synpunkten av ett Andens ledande in i sanningen. Vi komma därmed över till de risker som äro förbundna med

det dynamiska betraktelsesättet. Där finnes nämligen också otvivelaktigt risker.

Det dynamiska betraktelsesättet ser — kunde vi säga — uppenbarelsen närmast från evolutionistisk synpunkt. Det är betecknande att man mot det s. k. statiska uppfattningssättet stundom anmärker att det är ovetenskapligt, därför att det strider mot utvecklingstanken. Otvivelaktigt finnes det en viss frändskap mellan den anglikanska dynamiken och den gamla hegelianismen. Detta är måhända ingen tillfällighet. Det har alltid slagit mig hur uppskattad Hegel varit i England. Visserligen är ju olikheten mellan hegelianismen och den här skisserade åskådningen uppenbar. Här är det ju icke, såsom hos Hegel, fråga om en idé, som fortskrider och realiserer sig med inre logisk nödvändighet, utan i stället om en levande andemakt, om en ständigt fortgående livsmeddelelse av Gud. Men icke desto mindre ligger det i tankegången en viss frändskap med Hegel, såtillvida som det onekligen förefinnes en viss benägenhet att identifiera det faktiska med det som bör vara. Man har svårt att finna och konsekvent tillämpa en bärande normativ synpunkt. Det förefaller ibland som om man tänkte sig att uppenbarelsen av sig själv skulle skrida framåt mot en allt större fulländning. Inför sådant kan man fråga sig om den evolutionistiska tankegången verkligen gör rättvisa åt uppenbarelsens livsvilkor i vår värld, och om det icke vore riktigare att se uppenbarelsen från en s. a. s. *dramatisk* än från en evolutionistisk synpunkt, att se uppenbarelsens historia såsom ett drama, rikt på segrar och nederlag. Det förefaller ju också, som om det med ett genomfört evolutionistiskt betraktelsesätt skulle vara nog så svårt att ge Kristus den ställning i uppenbarelsens historia, som man i varje fall *vill* giva honom. Det talas om att växandet skall vara ett växande till Kristus och icke ifrån honom. Men ligger det icke i talet om den ständigt fortskridande uppenbarelsen en tankegång som, om den får hållas, leder i annan riktning? Jag skall nöja mig med denna kritiska randanmärkning. Den kan då på samma gång tjänstgöra såsom en övergång till det jag har att säga om de andra ovan nämnda slagorden: uppenbarelsen som *drama* och som *kontinuitet.*

Uppenbarelsen som drama och som kontinuitet.

Dessa uttryck äro närmast präglade av E. Billing. Besläktade tankegånger ha framförts och närmare utvecklats också av andra teologer hemma hos oss.

Även här fattas uppenbarelsen såsom ständigt fortgående. I så måtto överensstämmer man med den dynamiska tankegången. Uppenbarelsen är icke något punktuellt, utan den är vittfamnande och fortgående, den upphör icke — den sträcker sig oavlåtligt framåt genom tiderna och släkterna. Men perspektivet är här icke evolutionistiskt utan i stället *dramatiskt*. Historien avslöjar sig för oss såsom ett spänningsfyllt drama, vilkets innersta mening är kampen mellan Guds vilja och det som står denna vilja emot. Uppenbarelsehistorien får på detta sätt fattad långt större liv än den får, så länge som man närmast ser den från evolutionistisk synpunkt. Och man kan tillägga att därmed också själva gudsbilden vinner ett nytt och intensivare liv. Därmed är icke sagt, att icke också utvecklingsbegreppet skulle kunna äga en relativ rätt. Gäller det de religiösa idéernas utformning eller överhuvudtaget de former i vilka uppenbarelsen kläder sig, så kan man otvivelaktigt anlägga utvecklingstankens synpunkt. Men på djupet, när det gäller uppenbarelsen själv, gudsviljans realisation, tränger sig den dramatiska synpunkten på oss — där se vi alltjämt striden utkämpas mellan Guds vilja och det som står denna vilja emot. I detta spänningsfyllda drama är Kristi ställning given. Ligger det onekligen i utvecklingstanken en tendens att gå utöver honom, så blir situationen med den här anlagda synpunkten en helt annan. Kristus står i det stora dramats mittpunkt. Han står där som den store segerherren, vilkens avgörande seger kommer oss alla till godo, såsom den genom vilken Gud på ett avgörande sätt bryter sig väg framåt, övervinnande det som skymmer honom och skiljer från honom. Och vad det gäller i Guds alltjämt fortgående historia med mänskligheten är först och främst fullföljandet, realiserandet av hans välsignade livsverk. Så går Guds uppenbarelsehistoria framåt — väl icke i ett ständigt och oavbrutet uppåtstigande — men genom både nederlag och segrar. Och så ter sig det hela såsom ett enda fortgående sammanhang av Guds gärningar. Jag anför några karakteristiska ord ur E. Billings Herdabrev till prästerskapet i Västerås stift: «Hela historien innerst en serie allt motstånd till sist betvingande Guds gärningar — hela världsloppet en genom hinder frambry-

tande Guds viljehandling. Så knyter sig det hela samman till ett fast kontinuerligt sammanhang, lika väldigt och väldigare än det andra som vi kalla naturen. Och just därför att det står där som ett sådant *sammanhang*, eller rättare därför att vi, när vi se med av den inre erfarenheten öppnad blick in i denna historia, märka att vi, alldeles som vid det andra verklighetssammanhanget, ständigt få ny verklighet att foga in däri, betygar det sig som en verklighet, vars bild den kritiska forskningen, till vilken vi allt-jämt oförbehållsamt och lärgirigt vilja lyssna, kan modifiera och berika, men som den aldrig kan komma att förflyktiga».

Den levande uppenbarelsen.

Grundtanken i de uppfattninger av uppenbarelsen, som skisserats i det föregående är denna: uppenbarelsen är icke bara ett stycke historia, från vilken vi äro skilda genom 1900 år, utan den är det levande andesammanhang, i vilket Kristus är inställd, vilkets herre och konung han är. Jag skall nu till sist söka att en smula närmare belysa värdet av denna grundsyn på uppenbarelsen. Jag skulle kunna gruppera det jag här har att säga kring tre huvudsynpunkter: frågan om vissheten, frågan om värderingen och slutligen frågan om uppenbarelsens art.

1. Den kristna tron talar om «uppenbarelsen» såsom sin grund. Frågan blir huru fast denna «grund» står. Varje försök att hävda *fastheten* av uppenbarelsen såsom trosgrund genom att förlägga den till något visst, avgränsat stycke historia är på förhand dömt att misslyckas. Det går icke att s. a. s. avstänga ett visst område historia och absolutisera detta. Söker man slå in på reduceringsmetodens väg, drives man till ständigt nya reduceringar och ledes snart nog till den punkt, då hela reduceringsmetoden brister sönder. Den kritiska forskningen gör icke halt framför några stängsel. Den kan icke giva oss den fasta grund, på vilken vår tro skulle vila. Den historiska forskningen kan till följd av sin natur varken söka eller finna Guds uppenbarelse i historien. Dess uppgift är och måste vara en helt annan. Det är tron som talar om uppenbarelsen, icke den historiska forskningen. Det är därför att ställa oberättigade krav på den historiska forskningen, om vi av den liksom skulle vilja rekvirera fram trosgrunden. Men vad vi här vilja framhålla är framför allt att vi icke heller äro i stånd att hävda denna trosgrund gentemot den historiska forskningen, försåvitt som vi vilja lokalisera «den historiska uppenbarelsen» till något visst, avgränsat och förment skyddat område

— vare sig vi vilja tala om «den historiske Jesus» eller Jesu evangelium eller Jesu förkunnelse eller det väsentliga i denna förkunnelse eller något annat. Vi skulle på denna väg blott föras från den ena positionen till den andra och till sist till ett förflyktigande av allt vad uppenbarelsehistoria heter.

Bland de teologer, som bruka räknas till den ritschlska kretsen, har ingen mera energiskt än W. Herrmann sökt övervinna den historicistiska synen på kristendomen. Herrmann tröttnar icke att säga, att det väsentliga icke är bara ett stycke förgången historia, utan i stället att «Jesu inre liv» vinner samtidighet med oss och möter oss såsom en verklighet i det närvarande. Så är detta «Jesu inre liv» trons «grund». Men — heter det vidare — denna trosgrund skall på samma gång vara «ett historiskt faktum», till vilket även den icke-troende människan kan hänvisas och som även hon kan se. Hela Herrmanns teologi är ett fruktlöst försök att förena dessa båda oförenbara tankegångar med varandra. Under de inre brytningar, som härav följa, föres den gamla ritschlska grundtanken till sin bristningspunkt.

I själva verket är hela detta betraktelsesätt med dess försök att isolera ett visst avgränsat stycke historia egendomligt abstrakt och verklighetsfrämmande. Det svarar icke mot det kristna troslivets verkliga vilkor. Den grundval, på vilken detta kristna trosliv bygger, den kraft, av vilken det har sin styrka, är varken mer eller mindre än hela det väldiga, av Gud fyllda andesammanhang, som går fram genom tiderna och som har sin herre och konung i Kristus. Detta möter oss såsom en faktisk och ofrånkomlig verklighet, en verklighet, vilken vi alltjämt kunna verifiera, därigenom att vi — såsom det hette i ett nyss anfört uttalande — «ständigt få ny verklighet att infoga däri». Det är detta av Kristus behärskade andeliv, som möter oss i det läge där vi stå, och när vi besegras och behärskas av detsamma, ser vår tros öga att vi besegras och behärskas av ingenting mindre än av Gud själv.

I detta levande andesammanhang stå nu Kristus och hans livsverk inställda. Vi kunna icke komma tillrätta med frågan om Kristus, så länge som vi se honom såsom en isolerad punkt i mänsklighetens historia. Skola vi se vilken betydelse han och hans livsverk äga för det kristna troslivet, så måste vi se honom i ljuset av det andliga livssammanhang, i vilket han står inställd. Göra vi icke detta, resonnera vi abstrakt och fullkomligt verklighetsfrämmande. Det går dock icke att tala om Kristus och

tron, som om vi människor stode där isolerade med våra historiska bibliska urkunder och som om vi, när det gällde denna fråga, skulle kunna se bort ifrån hela detta levande andeliv, vilket såsom en rinnande ljusflod väller fram genom tiderna. Vi måste se Kristus i ljuset från den heliga elden, om det eljest skall vara oss möjligt att se något av vad hans livsverk betyder. Det är blott genom kontakten med detta levande och mäktiga andeliv, blott därigenom att en gnista från denna heliga eld träffar oss och s.a.s. tänder upp i oss, som våra ögon öppnas för innebörden i Kristi livsverk.

Vi kunna göra det tankeexperimentet, att vi verkligen lämnades ensamna med de bibliska urkunderna utan någon kontakt med eller någon kännedom om kristendomens levande andemakt. Vad skulle vi under sådana omständigheter finna i dessa bibliska urkunder? Vad skulle vi få för intryck av det som här säges om Kristus? Vi skulle känna oss stå inför något rent och upphöjt. Vi skulle säkert också känna oss stå inför något egenartat och främmande. Men under inga omständigheter skulle vi kunna betrakta det hela såsom något annat än en märklig episod i det förflutna. Den djupare innebörden i det som här skett skulle aldrig uppgå för oss. Vi skulle sakna all möjlighet att verifiera vad vi här höra talas om. Men nu stå vi icke på detta sätt isolerade med de bibliska urkunderna. Vi stå i stället inlemmade i det andeliv, som utgår från Kristus. Vi ha i varje fall möjlighet att komma i kontakt med den heliga andekraft, som alltjämt bryter ned ondskans välde, segrar över synden, tar bort ofriden ur människohjärtana och förenar med Gud. Vi ha möjlighet att lära känna Kristus i den makt som hans ande — eller som han genom sin ande — alltjämt utövar. Vi ha möjlighet att verifiera. Och från denna kännedom faller ljus över den uppenbarelsehistoria, i vilkens mittpunkt Kristus står, samt över innebörden av hans livsverk. Nu finns det icke längre någon möjlighet att fatta Kristus endast som en episod i mänsklighetens historia. Vi verifiera honom som den fortgående uppenbarelsens herre. Ja, hans livsverk får *sin gudomliga tolkning och sanktion* genom denna fortgående uppenbarelse. Tillvarons innersta mening avslöjar sig såsom en kamp mellan Guds vilja och det som står hans vilja emot. Och i denna kamp står Kristus såsom den store segerherren, vilkens seger kommer oss alla tillgodo. Eller — för att begagna Johannesevangeliets djupa synpunkt: han står såsom den genom vilken Anden kommer i obruten kraft och fullhet.

Med denna syn på den levande uppenbarelsen blir förhållandet mellan tro och historisk forskning väl icke fritt från all spänning — det ligger i sakens natur att en dylik spänning aldrig helt kan upphöra. Men det blir dock sådant, att den *uppenbarelse*-historia, av vilken tron lever och har sin näring, står fast som en orubblig verklighet och att tron med frimodigt intresse kan se på det viktiga, obundna historiska forskningsarbete, som har en helt annan uppgift än att söka upptäcka «uppenbarelsen».

2. Ha vi sett att uppenbarelsen är ett levande andsammanhang, så bliva vi därmed förhjälpta till en fri, vidsynt, pietetsfull och verklighetstrogen *värdering av kristenhetens liv*. Helt annorlunda står saken, om vi vilja identifiera uppenbarelsen med ett visst stycke förgången historia och med denna såsom en linjal mäta och värdera allt som möter oss i kristenhetens liv. Skulle kristendomen till sitt «väsen» vara detsamma som Jesu «evangelium», hans «förkunnelse» eller hans «lära», så måste hela den följande «kristendomen» bedömas rätt och slätt såsom ett avfall från denna egentliga kristendom. Ty kristendomen har aldrig någonsin existerat blott såsom en reproduktion av Jesu förkunnelse. Så har den icke uppstått — och så har den heller aldrig existerat. Hela detta betraktelsesätt är fullkomligt konstruktivt och verklighetsfrämmande.

Så snart vi vid bedömandet av kristenhetens liv använda oss av dylika reproduktions- och kopieringssynpunkter, blir vårt bedömande både snävt och oförstående. Vi konstatera t. ex. att en viss lärofom eller ett visst kultbruk icke återfinnes hos «den historiske Jesus». Och så snart vi konstaterat ett dylikt fall, måste slutsatsen bliva: här är en nyhet, en förändring, en förvanskning — alltså: bort det! Ja, strängt taget måste, såsom nyss antyddes, med en sådan synpunkt hela kristendomens liv te sig såsom förvanskning och avfall. Det stora avfallet begynte redan med urkristendomen, med den apostoliska kristendomen. Ty hos apostlarna och i urkristendomen är det ingalunda fråga blott om en reproduktion av Jesu förkunnelse. Det är överhuvud icke fråga bara om den «historiske Jesus», utan framför allt om att känna Kristus «efter anden». — Det är utomordentligt betecknande för det nutida läget och dess förskjutning av den ursprungliga ritschlska frågeställningen, att vi i den gamla ritschlska teologiens huvudorgan — Zeitschrift für Theologie und Kirche — förra året fingo läsa följande av författaren kursiverade ord: «det låter sig påvisas, att den historiske Jesus aldrig varit trons före-

mål och att han enligt sitt väsen icke kan vara det» (Mundle: Der Christus des Glaubens und der historische Jesus).[1]

Kristendomen är icke reproduktion, utan produktion, skapande andekraft. Ingen iakttagelse är viktigare — om vi eljest skola kunna få en sann och verklighetstrogen syn på kristendomen och kristenhetens liv. Frågan om kristenhetens liv är en fråga om huru Kristus alltjämt realiserar sitt livsverk.

Se vi saken på detta sätt, så betyder det, att vi icke, när det gäller att finna Kristus, äro hänvisade *endast* till de synoptiska evangelierna och den historiska forskningens försök att med största möjliga sannolikhet säga vilka de autentiska Jesusorden äro. Vi finna honom t. ex. även i Johannesevangeliet, *även om* icke ett enda av alla ord, som här äro lagda i Jesu mun skulle vara talade av «den historiske Jesus». Även om det skulle förhålla sig så, vore detta ingen anledning för oss att skjuta undan eller förringa värdet av detta evangelium, som Luther en gång kallade das einige zarte Hauptevangelium. Är det icke den historiske Jesus som talar här, så är det så mycket mera den kristna församlingens levande Herre, som gör sig förnummen och som talar med ande och kraft. Vi finna Kristus hos Paulus. Det är icke tomt tal, utan uttryck för den högsta verklighet, när han säger: nu lever icke mera jag, utan Kristus lever i mig. Vi finna honom hos Luther och hos alla kristenhetens store. Och icke bara hos dem, utan i hela det kristna troslivets rikedom tiderna igenom, i hela det väldiga andesammanhang, som går fram genom tiderna och i vilket vi själva inlemmas — överallt där Kristus genom sin ande realiserar sitt livsverk.

Se vi att kristendomen till sitt väsen är skapande andemakt, så betyder detta också. att vi hävda en på samma gång fri och pietetsfull syn på de former, i vilka kristendomen tagit sig uttryck under tidernas lopp. Då blir det icke längre frågan om imitation och kopiering. Utan det blir fråga om i vad mån det som växer fram verkligen får liv och näring av kristendomens skapande andemakt. Det är icke ens sagt att allt nödvändigt måste växa fram direkt från den urkristna roten. Det låter väl tänka sig att det också s.a.s. utifrån kan komma inflytanden, som låta sig tagas i den kristna andens tjänst. Det kan — såsom

---

[1] Ett annat färskt intyg om att även den nyaste tyska teologien alvarligt söker övervinna den historicistiska ensidigheten ha vi i R. Paulus' nyutkomna bok: Das Christusproblem der Gegenwart. Untersuchung über das Verhältnis von Idee und Geschichte. Tübingen 1922.

också faktiskt redan från början skedde — på kristendomens levande träd inympas grenar, som kunna få del av trädets växtkraft och bära frukt. Det avgörande är i sådanna fall icke frågan om sådana inflytandens historiska ursprung, utan frågan om i vilken grad de verkligen låta sig tagas i den kristna andens tjänst. Så blir vår synkrets vid och fri. Men den blir på samma gång pietetsfull. Vi bliva icke färdiga med historiska kristendomsformer bara därför att vi möjligen finna dess uttryckssätt mer eller mindre bristfälliga. Vi döma icke bara efter de yttre formlerna. Det förefaller oss icke stort visare än om vi ville döma våra medmänniskor efter deras klädedräkt. Vi fråga efter den andemening, som ligger bakom och som sökt taga sig uttryck i dessa former. Och när vi så göra, bli vi icke benägna att göra oss urarva i förehållande till kristenhetens livserfarenhet och bekännelse.

3. Vi våga till sist säga, att detta tal om uppenbarelsen såsom ett levande andesammanhang bidrar till att giva oss ökad klarhet över den gudomliga *uppenbarelsens* verkliga *art*. Och detta framför allt därför att det ställer oss inför uppenbarelsen just såsom en *levande* verklighet. Varje försök att identifiera uppenbarelsen med något visst stycke förgången historia kommer alltid att fördunkla detta drag av levande verklighet. Sådana försök leda till en utarmning av vår gudsbild. De levande dragen i denna undanskymmas. Och därmed följer att hela tros- och kristendomsuppfattningen intellektualiseras. Tron blir fasthållandet vid och försanthållandet av något en gång givet. Tron mister sin omedelbarhet. Det blir icke längre fullt klart att tron först och sist betyder att vi överväldigas och betvingas av den Gud som möter oss i det närvarande, alltså genom sin levande uppenbarelse. Det är betecknande att man med den historicistiska utgångspunkten så gärna identifierar uppenbarelsen med Jesu «evangelium» eller «lära» eller det väsentliga i denna lära. Kristendomen blir närmast en «lära». Så kommer man till detta välkända, ändlösa och ofruktbara käbbel om kristendomen skall betraktas såsom Jesu lära eller som en lära om Kristus, påbegynt av apostlarna och sedan ytterligare utbyggd. Hela denna frågeställning är från trons egen synpunkt egendomligt abstrakt och verklighetsfrämmande. Ty med trons eget sätt att se är kristendomen varken det ena eller det andra. Den är i stället ett av Kristus och hans ande präglat och bestämt gudsförhållande. Därför är trons synpunkt på Jesus icke i första hand den att han skulle givit oss

en viss lära om Gud och hans värld, att han skulle beriktigat vårt gudsbegrepp, utan det allt behärskande är att han borttager det som skymmer Gud och övervinner det som skiljer oss från honom. Guds kärleksvilja bryter sig i och genom hans livsverk segrande fram. Och det livsverk, som en gång fullkomnades i det skenbara nederlag, vilket faktiskt var en seger, det realiseras sedan alltjämt ibland oss. Tron ser uppenbarelsen i första hand från aktivitetens, gärningens synpunkt.

Till sist endast en kort randanmärkning. Här har talats om det levande uppenbarelsesammanhanget. Det har ock talats om att Kristus icke vinner på att isoleras, utan att vi snarare först då se honom sådan han är, när vi se honom inställd i det levande andesammanhang, inom vilket han alltjämt gör sig förnummen genom sin andes kraft. Jag har talat om dessa tankegångar såsom till en viss grad representerande nya strömningar inom teologien. Därmed har jag ingalunda velat säga, att de böra te sig såsom främmande tankar. Såsom främmande böra de i varje fall icke kunna verka för denna Tidskrifts läsekrets. Besläktade synpunkter finnas framförda t. ex. i Berggravs artikel om Venskapets sakrament samt delvis också i Kristen Andersens Trøst og glæde i den Herre Jesus Kristus, vilken sistnämnda artikel — inom parentes sagt — genom sin synnerligen djupt gående syftning är, som jag tror, den märkligaste teologiska artikel jag överhuvud läst från lekmannahåll. Jag skulle också — för att hålla mig till norsk litteratur — i stor utsträckning kunna hänvisa till Jens Gleditschs och Joh. Johnssons andaktböcker. Det kan vara nog så typiskt att man särskilt känner sig frestad att hänvisa till andaktsböcker. Det tyder på att tankegångarna icke äro främmande för den kristna tron själv. Och det är i så fall ett vittnesbörd om att de icke äro abstrakt konstruktiva, utan fastmera förankrade i verklighetens värld.

G. Aulén

OM AT GAA I STAA OG AT KOMME I GANG

(Indledning ved alm. dansk præstekonvents møde paa Fanø maj 1922).

Af sognepræst A. QUISTGAARD. Hans Tausens Kirken, Kj.hn.

En af Søren Kierkegaards korte og spidse historier*) handler om et lille selskab, der leger ordsprogsleg.

Da alle har givet pant, skal panterne indløses og saa lyder det: Hvad skal den gøre, som ejer dette pant? Han skal kigge stjerner, lyder dommen i hvert enkelt tilfælde.

At kigge stjerner bestaar i at gaa alene indi et mørkt værelse, hvor der saa skal hænde en et eller andet besynderligt.

Her hænder der imidlertid pantejerne noget ud over det besynderlige. Thi hver og en, der kommer ind i det mørke værelse, møder ikke en almindelig overraskelse, men det underfulde: Selve Guds røst taler til dem, og hver og en bliver stillet overfor det spørgsmaal: Er du en kristen? Svarer du ærligt, skal intet ondt vederfares dig, uærligt, da vil du paa sekundet falde død om.

Pointet i fortællingen udtrykkes i slutningsordene:

Dette selskab bestod af 25 personer. Hver især gik ind i det mørke værelse, der blev vidne til tilstaaelsen: «jeg er egentlig ikke kristen».

Men det jeg her vil fremhæve er, at den tredie af dem, der kom ind i værelset var en pastor F. Han er af samme type som to andre kendte skikkelser hos Søren Kierkegaard, cand. theol. Ludvig From og Frederik, men medens disse to staar ved begyndelsen av deres løbebane som præster, saa er pastor F. længere fremskreden, han har forlængst kone og børn, maaske har han som «Frederik» haft nødig at gaa til sin «Juliane» for at hente mod til at tage embede, da han et

*) Efterladte Papirer 54—55, S. 381 ff.

øjeblik nærede betænkelighed, fordi han blev bange for ikke at være troende nok, og hans Juliane har maaske svaret ham, som Juliane svarede Frederik: Søde ven, lad os bare se at komme sammen; hvad vil du gaa og plage dig selv med saadanne tanker; der er jo 1 000 andre præster ligesom du, kort og godt du er præst ligesom andre.*)

Maaske har han som cand. theol. From været ved at trække sig tilbage — da han opdagede, at embedet var mindre end beregnet.**)

Men alt dette er forlængst et overstaaet stadium, og derfor kan han tydeligere og mere uforbeholdent end nogen anden svare Guds røst: Jeg er egentligen ingen kristen. I en ung alder bliver man præst. Saa gifter man sig — en familie er knyttet til en. Saa vaagner tvivlen. Men nu er det for silde, nu maa man, som vi mennesker siger, holde ørene stive; man tvinges længere og længere ind i usandhed, bliver saaledes mindre og mindre kristen, medens man nu end mere haardnakket trodser paa, at man da naturligvis er en kristen.

Se, saadan en præst er jo mere end gaaet i staa, han er simpelt hen løbet af sporet, det hele maa begyndes forfra, hvis der skal være noget som helst haab for ham.

Men naar jeg alligevel til at begynde med nævner denne type, saa er det, fordi vi ender der, hvis vi kører fast, gaar i staa, og ikke atter kommer i gang.

I aandens verden gælder nemlig den lov, Kristus udtrykker med ordene: Hvo, som har, ham skal gives, han skal faa overflod, men hvo som ikke har, fra ham skal endog det tages, som han har.

«At have» vil selvfølgelig aandelig talt sige at være i levende besiddelse af de aandelige skatte, man ejer. En død besidden som af en rentebærende kapital existerer ikke i aandens verden, dér svinder værdierne bort mellem fingrene paa os, om de ikke er i levende brug. Derfor skal det lyde til os præster: Hold fast ved, hvad du har, at ingen skal tage din krone.

Ja netop ved, hvad du har, og ikke ved, hvad du bilder dig ind at have.

---

*) Sml. Værker XIV, S. 175. **) Do., S. 248 f.f.

Her kan vi passende begynde med de unge præster. Thi de er straks udsatte for en stor værdiforfalskning, nemlig for at forveksle systemet med livet.

Ved systemet mener jeg her to ting. For det første, det theologiske system. Vi kender alle den præstetype, der prædiker som en lærebog. Det behøver i en vis forstand ikke altid at være en kedelig prædiken — der er jo ogsaa morsomme lærebøger — men de giver os uden at blinke hele systemet; om forsoningen, genfødelsen, om helligaanden, om djævelen kan de straks give hel og klar besked. Der er ingen fare for, at de i udvortes forstand skal gaa i staa, de har jo nok at tage af, er hovedparagrafferne opbrugt, saa er der jo underparagrafferne og anmærkningerne.

Ved systemet mener jeg dernæst, jargonen, partiparolen.

At en mængde unge præster er retningsprægede allerede naar de begynder, er vist uundgaaeligt her i dette land, og det er da heller ikke af det onde — det virker snarere fattigt, naar en ung præst prædiker, saa man ikke kan høre, at her i landet har levet en Grundtvig, en Søren Kierkegaard eller en Vilhelm Bech — men det er absolut ondt, naar de har slugt retningens meninger raat og ogsaa paa dette punkt har paragrafferne og underparagrafferne i orden, baade om de periferiske og de centrale spørgsmaal, saa de baade kan tage klar stilling til bispevalg og til omvendelse efter døden, til valglisterne ved menighedsraadsvalg og til den objektive forsoning.

Disse systemslugere, baade de dogmatiske og de partibundne, er en stor fare for deres omgivelser, det vil i dette tilfælde sige den menighed, hvor de kommer til at tjene, thi mange steder i vort land ønsker de, der sidder i kirkestolene, kun at høre dét, som kirkestolene nu har hørt igjennem aartier. Det vil sige, at præsten faar tilslutning — just ikke hjertevarm glødende, men dog anerkendelse for ret forkyndelse af den paa bjerget autoriserede lære. Og systemslugeren behøver jo saa lidt, bare stiltiende tilslutning eller højest et lille nik, for han er jo i sig selv saa inderlig overtydet om systemets brugbarhed.

Men den stakkels præst er størst fare for sig selv; hans fare er at gaa i staa uden selv at ane, at han er

gaaet i staa. Thi klapreværket gaar ustandseligt, som det var smurt, som en kæp i et hjul, som en mølle, der intet mel maler.

Vi kendte typen allerede hos manuduktøren; der var ikke den paragraf hos Peder Madsen, som de ikke gik paa med krum hals, uden et sekund at blinke; vi kendte dem ved studenterdiscussionerne. Famlede de? gik de i staa? Nej, de vidste altid, hvad man saadan mente om den og den ting; og nu har de en velsignelsesrig gerning et eller andet sted i vort land; hver søndag gaar skruen uden ende, og der mærkes ingen lørdagskvaler bag ved, aldrig er de i forlegenhed, heller ikke for svar. Spørg kun frit ud, selv om de spørgsmaal, der ligger dybest i din sjæl og vanskeligst trænger sig frem. Spørg kun! Det er som at trykke paa en knap, straks springer det rigtige svar frem.

Men Gud være lovet, han er en barmhjertig Gud, og kan standse selv saadan en præst, standse ham gennem livets dybt indgribende sorger, for før standses sjældent denne type mennesker; og standsningen kan blive saa voldsom, at selv saadan en sølle præst vaagner til bevidsthed om, at han er gaaet i staa.

Det vil vise sig, at det er en Guds lykke, at der er noget, der hedder: at gaa i staa, thi derudfra kan skyde de dejligste begyndelser.

Men nu kommer jeg til en type af unge præster, jeg vil kalde den normale præst.

Jeg vil tro og haabe, at saadan er de fleste; vel er de forskjellige som skovens blade, men dog ens i grunden.

Jeg vil da spørge: hvad har saadan en ung præst aandelig talt med sig til den gerning, han gaar ind til?

Mange har et barndomshjems rige minder en fars og mors stille kristenliv.

De fleste har vel stærkere eller svagere oplevelser fra samlivet med kristne kammerater.

Alle har adskilligt at takke vor anden moder, kirken for, hvad den direkte og indirekte, mærkbart og umærkbart gav dem gjennem gudstjenesten og gjennem hele menighedens liv.

Saa er der de enkelte kristelige personligheder, som gennem deres tale og liv fik indflydelse paa den enkelte unge.

Og svarende dertil hver enkelts oplevelser. En har oplevet en hel og fuld omvendelse, et gennembrud, der satte afgørende skel i hans liv. Andre har de mange smaa oplevelser, der samlet bliver som en række straalende perler. Ja, der er en type af unge, som, naar de ser tilbage, da bliver deres ungdom et mildt men dog straalende lyshav, hvori alt det mørke er opslugt af lyset fra Gud.

Set saaledes, med blikket rettet tilbage, er det i grunden ikke saa lidt, et stort tal af unge præster har med sig til at begynde deres præstegerning med.

Men vender vi saa blikket fremad mod de krav, der møder præsten, saa maa vi sige, at det er forfærdende lidt, den unge præst har at møde frem med.

Jeg skal ikke her gaa i enkeltheder, men blot pege paa, at den unge præst skal tjene alle slags mennesker i alle slags forhold: gamle og unge, mænd og kvinder, dybt faldne mennesker eller højt udviklede kristne, folk som er i nød eller sorg, er i tvivl eller i anfægtelse.

Ja, heroverfor kan man i sandhed sige: hvad er saa lidt til saa mange?

Mest maa man vel undre sig over, at det ikke gaar værre, end det gaar.

Hvad der hjalp mange over de værste stød i begyndelsen, var vel netop deres ungdom. Dels dette, at de takket være deres ungdom ikke saa vanskelighederne saa skarpt, dels, at den ungdommelige spændstighed hjalp dem over, ogsaa mange steder, hvor de selv følte, at det kneb.

Men saa har det ogsaa meget at sige, at man har et større eller mindre fond af opsparet kapital at leve paa til en tid. Det hænder jo slet ikke sjældent, at man kan undre og fryde sig over, hvad en ung præst har at yde. Og her vil jeg tænke mindst mulig paa formen, men paa det lødige indhold og den bundne varme, der kan bære forkyndelsen oppe.

Og endelig rækker oplevelserne i den første præstetid sin hjælpende haand. Der er saa meget i præstegerningen, der paa een gang ydmyger og opbygger ɔ: at maatte tjene for altret, at opleve, at man i al stilfærdighed kan være til hjælp

og trøst for et menneske, og saa møder dog de fleste unge præster forstaaende og kærlige mennesker, der kan opmuntre og hjælpe dem.

Men med alt dette, er det dog saaledes, at den unge præst en skønne dag maa opleve, at det er, som om han gaar i staa.

Min paastand er, at d e t e r g a n s k e n a t u r s t r i d i g t, hvis præsten ikke faar den slags oplevelser.

Thi faar han det ikke, er det udtryk for, at han ganske mangler evnen til at bedømme sig selv og sin gernings storhed.

Der kan være mange forskjellige grunde til, at man gaar i staa.

En meget almindelig er den, at man simpelt hen løber tør. Der er ikke mere at tage af, man er ved bunden. Ens liv med Gud, ens oplevelser i præstetjenesten, ens hele udvikling har ikke holdt tridt med kravene til en, nu er brønden tør.

Dette parres naturligt med en g o l d h e d s p e r i o d e; der gror intet nyt hos en. Medens præsten kan have perioder, hvor den kommende søndagsprædiken stadig er som en nyplantning, der skilles ud fra den forrige, saa kan der komme tider, hvor det hele falder i stumper og stykker, og man slet ikke ser vej frem.

Jeg skal her i forbigaaende advare mod det kvaksalverraad, der ofte bruges overfor en taler, der taber traaden: at han bare skal lade munden løbe, indtil han atter finder den. Overført paa ens hele virksomhed, er det et raad, der kan ødelægge en som præst for livstid, thi at jaske med det hellige gør ubodelig skade paa en selv.

Nej, saa hellere søndag efter søndag give menigheden de fattige rester, der er tilbage af ens glæde og frimodighed i troen, hellere fattig men ærlig, end prangende med laante fjer. Jeg taler jo ikke her om dette, at man er kommet ind i en træthedsperiode, hvor man er uproduktiv, dér kan det sikkert være tilladeligt, at man søger hjælp hos andre og rigere aander, men om dette, at den religiøse kilde er ved at udtørre.

Og netop for ens fornyelses skyld er det af største vigtighed, at man ikke sludrer sig fra det; denne bitre smerte,

denne stadige ydmygelse ved at føle sin egen magtesløshed, skal nok tilsidst føre os ned til vandførende lag.

Jeg skal nævne en anden hovedgrund til, at den unge præst gaar i staa.

Det er modgangen udefra. Den ytrer sig ofte saaledes: Nu er han ikke ny og interessant længere. Han kigger for meget i sit papir. Han hakker i det. Han har saadanne sære manerer. — Jeg sigter her til den kolde, ukærlige kritik. Den giver sig ogsaa ofte udtryk i de tomme bænke, man gaar simpelt hen ikke hen og hører ham. Saadan er mangen præst sultet ihjæl, vi lutheranere kan jo ikke leve ved bare at holde stille messe uden mennesker som deltagere.

Mit raad til unge præster er derfor: ikke i første omgang at søge ud, hvor der er ahl at bryde, man skal være skolet i modgang for at tage en saadan gerning op.

Det lykkeligste er vist at begynde enten hos en kærlig og forstaaende ældre præst, der ikke bare bruger en til det, han selv ikke gider gøre, men samtidig med, at han selvfølgelig tager nytte af en, er optaget af at dygtiggøre en til præstegerningen ved at vise en tillid og betro en mere og mere af den virkelige præstetjeneste, en præst, der, saa vidt han kan, paa en fin og taktfuld maade, er skjold for den unge præst overfor den kolde og hjerteløse kritik, eller ogsaa at begynde selvstændigt i sted, hvor man har grund til at tro, at man møder nøjsomme og ligesindede mennesker.

Det skal være godt at begynde vestpaa ude paa de magre jorder, de fleste, der er begyndt der, længes tilbage.

Men selv om en ung præst faar begyndt under gunstige kaar, vil det dog være det normale, at han før eller senere erfarer, hvad det vil sige: at gaa i staa.

Her maa jeg lige nævne en type præster, som ikke har de samme betingelser som os andre for at gaa i staa, det er nogle af de dyrebareste, vi har, nemlig de præster, der paa en eller anden vis er særlig rigt rustede til præstegerningen, hvad enten veltalenhed, eller tankens dybde eller først og sidst det dybt modtagelige sind er deres særlige naadegave, vel oftest noget af alt dette og meget mere. De er udsatte for den fare ikke at lære, hvad det er at gaa i staa. Alt føjer sig saa let og lyst for dem, de ser hurtigt synlige frug-

ter af deres gerning, de bæres oppe af en mægtig sympatibølge.

Det er jo lige til, at de lettere kan komme til at overse vanskelighederne og afstanden fra, hvad vi skal naa, end den præst, der staar og hugger i det; for de naar en hel del.

Derfor er det saa forstaaeligt, at de i højere grad er udsatte for at blive selvtilfredse end andre, og dog vil jeg sige, at naar vi har saa let ved at kritisere dem, saa beror det sikkert oftere paa smaasind hos os end paa ren og hellig nidkærhed. Saa vil jeg for øvrigt føje til, at er de virkelig gudgrebne mænd og ikke bare virtuoser, saa skal Gud saa vist nok faa dem i knæ.

Men nu tilbage til standsningen.

Lad os dog lære at takke Gud, fordi vi blev standsede, fordi vi kom ind i modgangens smeltedigle.

Hvad var vi blevet til og hvad var vor gerning blevet til, om ikke modgang og trange tider i vor præstegerning havde lutret og modnet os?

For en ret præst ligger det i selve hans gernings natur, at han maa standses. Vi har faaet den højeste gerning betroet og vi er kun skrøbeligt ler. Medens andre mennesker ofte først standses, naar livets ydre modgang opleves, saa fører selve vor gerning os ind i denne kamp. Og Gud ske tak og lov, fordi det er saaledes.

Hvor skal vi nemlig tage det fra, som vi skal bruge i vor gerning fra dag til dag, uden af Guds egen haand? Og her tænker jeg jo ikke alene paa prædikenen, men lige saa meget paa den øvrige præstegerning. At glædes med de glade og græde med de bedrøvede k a n vi jo slet ikke — uden som en fad og flad pastor trøstermand — hvis ikke Kristi kors og hans opstandelses kraft bliver vort livs kilde. Langfredag og paaskedag, det er spændvidden i en ret præsts liv.

Dér er de vandførende lag, og vi drives derhen.

Ak, søger de ydmyge steder,
i støvet for Frelseren græder,
da faar I vor Jesum i tale,
thi roserne vokse i dale.

I en vis forstand er hermed alt sagt, Kristus er kilden med fornyelsens kraft.

Men paa den anden side er der mange hjælpekilder, der baade kristeligt og menneskeligt kan forny os præster og holde os levende.

Der er for det første meget i den daglige præstegerning. Naar præster gaar i staa, hænger det ofte sammen med, at de stirrer sig blinde paa det døde punkt, de bliver ved at kredse og kredse om det, de ikke kan magte.

Mit raad er da at gaa ud i sognet og hente forfriskelse og nyt mod. I hvert eneste sogn sidder der en eller anden apoplektisk kone, der i sin afmagt dog er stærk i Herren, eller ligger der en syg mand krumbøjet af gigt, der i sin elendighed er et vidnesbyrd om, at Guds kraft fuldkommes i vor skrøbelighed.

Mangen ung og da ogsaa gammel præst har hentet opbyggelse og fornyelse ved at sidde hos saadan et fromt menneske, der, uden selv at ane det, hjalp en igennem trange og døde tider.

I det hele er der samlivet med vaagne og levende kristne, lad os dog komme bort fra den taabelige tankegang, at det altid er o s, der skal yde; i Guds menighed har vi en opsparet kapital at tære paa, der vel at mærke ikke er skaffet til veje ved menneskers gode gerninger, men er Guds aands svar paa fromme hjerters bøn.

Saa er der fornyelsen gennem vort fag, theologien. Det er den sorteste misforstaaelse at mene, at sammen med det grønne bord er vi færdige med vort studium. Tvertimod, vort egentlige frugtbringende studium har de aller bedste betingelser for at lykkes, naar vi har livets praksis ved siden af.

Dog er her to væsentlige indskrænkninger; nu vælger man sit speciale, systematisk theologi, exegese eller historien og gør noget ved det. Den anden indskrænkning er den, der følger af, at kun et lille tal af os er egentlige videnskabsmænd, og at det vil være endnu færre, hvis gerning giver dem lov til at bruge deres tid til at drive selvstændige videnskabelige studier.

Vi har paa dansk theologisk litteratur, der vil være tilstrækkelig til flere aars studium for en præst, der har sin meste tid optaget af en travl præstegerning; jeg skal lige nævne dr. Krarups bøger og professor I. P. Bangs dogmatik.

Og først og sidst maa jeg hævde, at studiet af Søren Kierkegaard burde ligge indenfor enhver dansk præsts arbejdsfelt. Et virkeligt kendskab til Søren Kierkegaards religiøse hovedskrifter burde være obligatorisk ved universitetet. — For vor gerning som prædikanter er hans opbyggelige skrifter en uudtømmelig kilde til fornyelse.

Det er jo den rene ynk, saa lidt mangfoldige præster læser. Nogle læser kun avisen, andre indskrænker sig til derudover kun at læse de kirkelige blade, og da er det først og sidst polemikken, man skal have; de kirkelige blade læses ofte, som folk læser Klods Hans paa barberstuen.

En rustificeret præst besøgte engang en ungdomsven og kollega; da han kom ind i det bogomskyggede studereværelse, stod han maabende stille og uvilkaarligt faldt det ham ud af munden: «Hva', læser du i bøjer (bøger)?»

Ja, lad os vende det spørgsmaal til hinanden: Læser du i bøjer? En herlig og lykkelig methode til at faa lidt bestilt ved studiet er at finde en ligesindet interesseret, som man driver samlæsning med en gang hver uge eller hver 14de dag.

Saa er der skønslitteraturen, særlig den, der skrives i nuet — har vi intet gjort ved klassikerne i vor ungdom, er det vist haabløst at søge at indvinde det forsømte — dog ikke døgnlitteraturen, men saa vidt muligt, hvad der i tiden kommer frem af værdifuldt paa dansk og norsk. Selvfølgelig ogsaa det antikristelige eller irreligiøse.

Man indvender: vi har ikke raad. Men ved at oprette læseselskaber paa 10—20 interesserede bliver smerten fordelt. Og det er aldeles nødvendigt at føle tidens puls for at have mulighed for at tale til tidens mennesker.

Vi skal ud i strømmen, at vi ikke gaar i frø. Lykkelig derfor den præst, der faar føling med tidens sociale rørelser; men dog maa jeg sige: lad os vogte os, at vi ikke taber land af sigte, ikke bliver slugt af alt dette, der skal tjene til vor berigelse og fornyelse, skal dygtiggøre os til vor gerning; her gælder det: non videri, sed esse. Og her er menneskelivet da saa lykkeligt indrettet, at faar man bare fra en side dybt og indtrængende indblik i det, da er dermed givet, at intet menneskeligt er en fremmed; man vil dermed have forstaaelsens mulighed overfor de fænomener, der møder en i livet, simpelthen, fordi man har sympatien med menneskelivet.

Fra en ret præst burde tidlig og silde den bekendelse lyde: Dejlig er jorden. For en kristen burde det være en mythe, at jorden er en jammerdal. For den gudløse bliver jorden en jammerdal, med Gud er jordelivet dejligt. Det ventes af os og kræves med rette, at vi bedre end verdslige digtere kan synge: Jeg bærer med smil min byrde.

Ja, jeg nødes til at spørge: hvad er det hele værd, om slid og møje, sorger og skuffelser kan tage glæden ud af vore hjerter og smilet fra vore læber?

Vort kors er uden jammer,
vor død er uden brod,
vor grav et sovekammer,
vor Herres liv vor lod.

Dette blev jo væsentlig en tale om unge præster og til unge præster, men er det ikke saaledes, at som regel skal den afgørende kamp udkæmpes, medens vi er unge.

Tør man ikke sige, at for de fleste vil det gælde, at kom vi frelst igennem de første svære aar, da fik vi indstillet kompasset saaledes, at det altid pegede støt mod Kristus, saa kom der standsninger (gentagelsens vanskelighed, den fysiske træthed, nye opdukkende problemer etc.), saa vidste vi, hvor vejen førte frem gennem mørket.

J. J. Jansen, Røken var ikke helt ung, da han kom ind i sin lange og svære krise, men han havde ganske vist kun været præst i 4 aar, og herhjemme findes ogsaa eksempler paa præster, der paa et sent tidspunkt maatte gennemkæmpe svære kriser, og der er vel mange flere, man intet hørte om.

En af de sværeste vanskeligheder maa vist være, i en fremskreden alder at blive præst paa en død egn; man kan ikke faa tag i folk og man er blevet for gammel til at blive forflyttet. Jeg tør ikke gaa i gang med dette problem, heller ikke med alderdommens vanskeligheder i det hele (af gode grunde), men jeg er jo forvisset om, at ogsaa der er det muligt at holde sig i live.

Men ét gælder det om, at den lykkelige præst, der erfarer, at «inderst inde livets flod kan roligt rinde», at han ikke laster sin broder i nød. — Og den, der staar, se til, at han ikke falder.

KIRKENES INSTITUTIONELLE EGOISME

Denne meget opriktige og maktfulle artikkel er skrevet av utgiveren av det verdenskjente engelske tidsskrift «The Hibbert Journal», dr. L. P. Jacks, og oversatt fra The Modern Churchmann for mars iår av sjømannsprest Vilhelm Vilhelmsen.

De specielle institutioner hvis egoisme jeg vil behandle er — de kristne kirkers. Uten tvil kan overskriften saaledes forstaat synes temmelig besk. Men kanske den ikke blir fuldt saa besk naar jeg fortæller hvad der foranlediget den.

For nogen tid siden fik jeg et cirkulære fra ett av de mange selskaper som er blit dannet for at fremme international fred og forstaaelse. Man ønsket at ogsaa jeg skulde underskrive opropet. Det var rettet til prester i alle kristne kirker, og det opstillet visse udmerkede principper som det tilskyndet de forskjellige kirkesamfund at forene sig om og paatrykke den offentlige mening og regjeringene. Blandt disse principper var ett av de vigtigste hver nations pligt til at ofre noget for det fælles bedste. Og om jeg husker ret, fortsatte cirkulæret med at internationale problemer vilde forbli uløselige indtil selvfornegtelsens princip blev knæsat av alle — et sandt ord. Da jeg læste dette kom jeg pludselig til at gjøre mig et spørsmaal: Man ber nu kirkesamfundene om at tilskynde regjeringene til selvfornegtelse. Men naar har de vist det ringeste tegn til at praktisere dette princip sig imellem? Naar har ett av de kirkesamfund og sekter som cirkulæret er sendt til, vist sig villig til at ofre sine egne interesser til bedste for alle kirker og sekter? Jeg kunde ikke komme paa et eneste eksempel. Og saa avslog jeg at undertegne opropet.

Senere har jeg faat et cirkulære til fra et andet selskap som foreslaar et Kirkenes Forbund, øiensynlig noget i likhet med Nationernes Forbund. I dette cirkulære var der ikke et ord om selvfornegtelse. Tvertimot blev der antydet en utvei hvor-

ved hvert kirkesamfund kunne slutte sig til de andre uten at ofre noget av sin egen magt, indflydelse, rikdom og religiøse overbevisning. Det tilgrundliggende princip var netop den lære om magtens likevegt som det første cirkulære hadde bedt kirkesamfundene om at forkaste til fordel for princippet om international selvfornegtelse. Ogsaa dette oprop avslog jeg at undertegne. I sammenhæng med disse to cirkulærer var det at jeg først kom til at bruke uttrykket institutionel egoisme med tanke paa vor tids kristne kirkesamfund.

Det forekommer mig at de kristne kirkesamfund i sit indbyrdes forhold ikke viser verden et eksempel paa høi moral. Paa dette punkt viser de en forunderlig mangel paa heroisk dyd, hvad selvfornegtelse utvilsomt er. Og derfor er kirkesamfundene i en meget uheldig stilling naar de vil tilskynde menneskehetens verdslige institutioner: regjeringer, nationer og stater at vise selvfornegtelse. De staar der som dem der i lignende forhold selv ikke har praktisert sin lære. Uttryk som «det fælles bedste er det bedste for den enkelte» og «den enes ulykke er alles ulykke» illustrerer ikke kirkesamfundenes normale holdning overfor hinanden, men fordømmer den. De naar sjelden længer end til passiv tolerance. Saa langt jeg kan se er der ikke noget aktivt samarbeide for at hjælpe hverandre. Gaar de sammen om noget, er det for at fremme noget rent ydre. Men de samarbeider aldrig for at hjælpe hverandre fremover som kirkesamfund. Jeg taler som en der tilhører en temmelig foragtet sekt, og kanske jeg røber den fordom som hænger sammen dermed: Jeg kan dog ikke erindre en eneste handling fra de andre kirkesamfunds side for at hjælpe fremover den kirke jeg tilhører. Kirkesamfundene spiller ikke den gode samaritans rolle overfor hverandre. Og selv om de ikke længer angriper hverandre og fremkalder religionskrig for at faa fyldestgjort sine fordringer, saa er de endnu paa bunden anmassende og usympatiske som korporationer betragtet. Tar jeg feil naar jeg antyder at likesom selvfornegtelsens princip all round er det eneste princip efter hvilket verdens nationer kan forenes som brødre i et forbund, saaledes er det ogsaa princippet for enhver effektiv union av kirkesamfundene? Men før en saadan union kunde komme istand, maatte kanske ett eller andet av kirkesamfundene frivillig gaa

med paa at la sig utslette for Guds æres skyld. Jeg for min del ser ikke nogetsteds spor av et saadant sindelag.

Jo mere vi overveier den internationale situation jo flere analogier viser den med den inter-kirkelige situation. International moral og institutionsmoralen ser ut til at staa saa nogenlunde paa samme nivaa, og det er ikke høit. Idet mindste har de meget fælles. De utspringer av den samme kilde, og har siden utviklet den samme aand og de samme illusioner. Likesom enhver englænder tror at civilisationens goder avhænger av det britiske verdensrikes bestaaen — skjønt ingen utlænding vil indrømme det for et øieblik, og likesom enhver franskmand og tysker tror det samme om sin egen nation, saa er vi kirkefolk tilbøielig til i praksis, om ikke i teorien, at identificere religionens goder med vort eget partis eller sekts goder. Ingen av os kan helt forestille sig at det kunde være religiøs vinding i at vor sekt døde ut. Da en ven en gang bebreidet St. Francis de Sales at han satte sit liv i fare ved sit strenge arbeide, svarte han: «Det er ikke om at gjøre at jeg lever, men det er nødvendig at Guds gjerning fortsætter.» Og jeg antar at mangen en soldat i den sidste krig sa det samme om England før han gik over bakkekammen. Om man ser efter denne aand i de store institutioner, finder man likesaa litet av den i kirkesamfundene som i statssamfundene. Paa det ene omraade som paa det andet ser man kampen om hvem som skal være størst, kampen om magten, h e r magten over menneskenes legeme, d e r magten over deres sjæl. Og om maalet efterstræbes paa forskjellige maater, saa røber dog kampen de samme motiver, og resulterer i det samme ulykkelige og uskjønne forhold mellem konkurrerende kræfter. Paa begge slagmarker ser man sammenblandingen av lavere og høiere motiver, og de lavere motiver har altid en tilbøielighet til at faa overhaand, faar det ofte ogsaa. Begge steder ser man hvorledes høiere motiver støtt og stadig føres i marken som undskyldninger for den uret som skyldes lavere motiver. Saaledes i internationale affærer hvor direkte røverhandlinger, utsprunget av røvermotiver, uavladelig fremstilles i patriotismens skinnende klædebon eller som en retfærdig interesse til civilisationens fremme. Paa den anden side undskylder man let kirkesamfundenes iver for at verne om sine hævdvundne positioner, sin magt og prestige med at det kommer av den

kjærlige interesse for sjælenes frelse. I begge tilfælder kan vi lægge merke til hvorledes de sekundære interesser har en tilbøielighet til at bli identificert med de interesser som institutionene skulde tjene. Menneskene tror uavladelig at de tjener det høiere, mens de i virkeligheten bare tjener det lavere: «styrker kirkens position» som det saa skjønt heter, og er fuldt overbevist om at hvad de gjør det er av Gud. Konsekvensen av alt dette er aapenbar nok. I det indbyrdes forhold er statene fornøiet med et normalnivaa som ligger langt under det som kræves av en god borger i en stat. Ja, det træk som er mest fremtrædende i deres indbyrdes forhold som institutioner, kalder man egoisme naar det forekommer mellem individer. Menneskene har lagt merke til dette, ja kan vanskelig overse det. Og det hjælper just ikke kirkesamfundene til effektiv fremgang i sit arbeide.

Jeg er ikke ukjendt med den paastand at institutioner er nødvendige for religionen. Rent abstrakt kan man ikke bestride det. Men som alle argumenter som abstrakt ikke kan motbevises beror dets værd paa den anvendelse man gjør av det. Fordi institutioner er nødvendige, følger ikke derav at man maa ha saa mange som mulig og at alle slags er gode nok. Det følger heller ikke at institutionene skulde sluke den energi som deres religion trænger. Heller ikke at politik skal ta nidkjærhetens plads. Det tør hænde at institutionenes værd for religionen avhænger av at der er saa faa som mulig og at de indtar en saa tilbaketrædende plads som raad er. Øiensynlig er det om at gjøre at de er av rette slags. I det hele tror jeg at kristendommen har været uheldig med de institutioner den har skapt. De har været av en saadan art at de har fordunklet det essentielle og ført til at en vældig mængde energi er ødet paa sekundære formaal. En av mine største vranglærdomme — om man vil tillate mig at bekjende den — er en følelse av, jeg kunde næsten si: en avgjort overbevisning om at egte kristendom ikke er hjemme i kirke- og bedehusluften som den er idag. Jeg betviler høilig at kirkene og bedehusene, enten man tar dem enkeltvis eller en masse er gode representanter for egte kristendom. Læg merke til at jeg taler om institutionene som saadanne, ikke om de enkelte som danner dem. I alle kirkesamfund kan man finde gode representanter for kristendommen. Skjønt jeg maa tilføie at nogen av de

bedste kristne jeg har kjendt hverken søkte til kirke eller bedehus*).

Den oprindelige feil blev gjort da kristendommen tok forbilledet for sine institutioner fra de kongedømmer som er av denne verden, de politiske kongedømmer med hvilke den i en ond time blev overtalt til at indgaa en unaturlig alliance. Kristendommen hadde faat modellen til en himmelsk by. Men istedenfor at bringe den ned paa jorden, tok den den jordiske model til forbillede og bygget atter en gang Babels taarn. Som følge av alliancen med de politiske institutioner blev de kristne institutioner indblandet i den skjæbnesvangre kamp om magten, som er blit menneskehetens bane, og som det var kristendommens mission at fortrænge. Istedenfor at forvandle den moral som passer for kampen om magten, tok kristenheten den ubevisst op og gav den ny sanktion og videre virkefelt. Dens dogmer blev indviklet i dens interesser, saa det i øieblikket er næsten umulig at skille dem ad. Selve forestillingen om Gud tok en politisk form, idet Gud blev opfattet som en verdenshersker som hersket efter preussisk mønster, med jernhaarde lover og dødsstraf for hver oprører — stik imot det kristenheten mener naar den sier at «Gud er aand» og «Gud er kjærlighet». Med ett ord: Den institutionstype som kristendommen bygget op og som var gjenskinnet av en tingenes tilstand som kristendommen skulde avløse, maatte efter hele sin natur fremkalde strid. I det mindste la den beslag paa en mængde energi til det efterfølgende selvforsvar mot andre institutioner grundlagt paa samme princip. Kirkesamfundene blev indviklet i forsvar av interesser og positioner, i forfølgelsen av politiske maal. Og evangeliet maatte nøie sig med den energi som var igjen naar politikken hadde faat sit. Dette er motivene for min tro paa at kristenheten ikke har været heldig med den art institutioner den har skapt, uten at jeg derfor vil benegte at kristendommen trænger institutioner.

Den ideelle institutionstype for en religion som kristendommen vilde være en som var likegyldig med sin egen skjæbne

---

*) Jeg mener kristne i betydningen av at de levet et Kristus-likt liv. Jeg er naturligvis opmerksom paa at mange store autoriteter ikke vil tillate dem kristennavnet om d e t t e var det eneste som kunde sies om dem. Forf. anm.

som institution og som hvert øieblik var villig til at dø for at leve. Energiens fordeling vilde da bli motsat nu. Næsten alt vilde bli sat ind mot verdens elendighet, mørke og uvidenhet. Næsten intet vilde gaa med til at forsvare hævdvundne interesser, enten de nu tar form av dogmer, eiendom, magt, position eller prestige. Dogmene vilde man overlate til at staa og falde, alt efter sin betydning for menneskesjæles frelse. Uten de bestaar den prøve, er der ingen anden tilfredsstillende maate at godtgjøre deres værd paa. Alt andet vil bli av underordnet betydning i sammenligning med det.

Saavidt jeg kan se findes der ikke nogen saadan kristen institution nogensteds paa jorden, skjønt den kanske — som Platon vilde si — eksisterer i himlene, og saa længe den eksisterer et sted gjør det ikke saa meget om det er h e r eller d e r. En tilnærmelse til det findes i frelsesarmeens og kvækernes metoder, den første blandt de mest sukcesfulde, den sidste blandt de mindst sukcesfulde bevægelser — u t v o r t e s set. Begge gjør et sterkt indtryk. Og skjønt ingen av dem er fuldkomne, synes dog begge at bevise at en selvforsvarende institutionalisme ikke er nødvendig for den kristne religion.

HELBREDELSE VED BØN

NOGLE KORRIGERENDE NOTISER

Av læge Volrath Vogt.

«Kirke og Kultur» indeholdt i høst en meddelelse herutefra om de saakaldte helbredelsesmøter, som ifjor sommer blev holdt av engelskmanden mr. Hickson dels i Changsha, dels paa Kuling. — Ogsaa undertegnede hadde tænkt at skrive derom, idet jeg navnlig vilde søke at gjøre rede for de mere haandgripelige og varige virkninger paa de forskjellige patienter. — Av den grund maatte jeg ogsaa bestemme mig til at vente mindst et halvt aar, før jeg skrev. Først da mente jeg at man kunde gjøre sig op en rigtig mening om saken.

Det vil av nedenstaaende redegjørelse sees, at en del av de omskrevne helbredelser har vist sig slet ikke at være varige. Da ingen av os er tjent med, at forhastede meddelelser blir staaende uimotsagt, er vi blit enige om, at der bør sendes hjem en berigtigelse, idet der dog ogsaa samtidig bør gives oplysninger om de patienter, hos hvem der virkelig er indtraadt en varig bedring eller helbredelse. — Nærværende artikel er derfor skrevet efter samraad med en del av dem, som tidligere har skrevet om denne sak.

Personlig hadde jeg desværre ikke anledning til at være tilstede ved nogen av disse møter, da jeg var bundet av mine pligter her oppe i Yi-yang. Men fra en hel række norske og kinesiske venner har jeg faat saa utførlige beretninger baade om mr. Hickson selv og hans møter, at jeg kan danne mig et meget godt billede av den hele bevægelse.

Jeg vil da straks si, at mr. Hickson utvilsomt maa være en ganske usedvanlig aandsfyldt, kristelig personlighet, og han har overalt hvor han er kommet, været til stor trøst og opmuntring for de syke. Ogsaa de av hans patienter, som ikke har opnaaet nogen helbredelse, har bare godt at si om ham. De skildrer ham som en meget nøktern, vel avbalancert mand,

der ved sit elskværdige humør og sit rike hjertelag overalt vinder venner baade blandt syke og friske. — Samtidig er han en mand, som er fyldt av en dyp og alvorlig bevissthet om den rent specielle naadegave, som Gud selv har git ham: Det er betroet ham at puste liv i den helbredelsens naadegave, som Kristus har git sin menighet, — men som denne i saa altfor ringe grad har vaaget sig til at gjøre bruk av.

Overfor sine patienter betoner mr. Hickson altid meget sterkt, at der er to betingelser for at denne helbredelsens naadegave kan utfolde sig, — det er «faith and repentance», — tro og anger. Han hadde nævnt ved et av sine møter, at de mest paatagelige helbredelser hadde han opnaaet blandt ikke kristne folkeslag og blandt barn hjemme i den kristne verden. Dette forklarer han helt enkelt slik, at disse har evnen til aldeles umiddelbart at tro paa Gud, — de tror at Gud baade vil og kan helbrede dem. Hos de voksne hjemme i kristenheten derimot har der reist sig en mur av tvil og refleksion mellem dem og Gud. — Derfor — sier mr. Hickson — blir det saapas faa helbredelser blandt de voksne mennesker i de kristne lande.

Før jeg gaar over til at berette om de enkelte tilfælder, maa det være tillatt at si nogen ord om hvad vi egentlig mener med dette begrep: helbredelse ved bøn. Et par eksempler kan kanske bedst klargjøre det.

Det hænder i en kristen familie, at en av barna blir alvorlig syk. En tilkaldt læge erklærer straks, at den lille har faat krup, difteri i strupehodet. Øieblikkelig blir han sendt til nærmeste epidemilazaret, hvor han blir sprøitet med difteriserum. Der indtræer kanske ogsaa nogen alvorlige kvælningsanfald, hvorfor der blir foretat en operation, — en aapning av luftrøret for derved at skaffe patienten den nødvendige tilførsel av luft. Det ser yderst alvorlig og faretruende ut et par dage, og forældrene synker i knæ i ængstelse og spænding. — De ber kanske mere indtrængende end nogensinde før, og inden en uke viser det sig at sygdommen er paa retur; et par uker senere kan den lille patient sendes hjem helbredet.

Skal vi saa kalde dette for helbredelse ved bøn? Dertil kan svares baade ja og nei. Forældrene har al grund til at takke Vorherre fordi han har hjulpet barnet vel igjen-

nem en farlig sygdom. De har al grund til at opbevare denne begivenhet i sin erindring som et bevis paa at Gud hører vore bønner og at han er os særlig nær i vanskelige og tunge tider. Men der er ikke hændt noget under eller nogen underbar helbredelse. Ti erfaringen viser, at de fleste saadanne patienter kommer sig dog vel igjennem, naar de bare faar hurtig og god hjælp. Man ser, at helbredelse indtræ(r) hos barn, som det blir bedt alvorlig for, men det sker sikkert ogsaa med barn, hvis forældre slet ikke tænker paa at be Gud om hjælp. — Derfor vil vel det tilfælde jeg her har nævnt som regel ikke bli indordnet under det, som man i almindelighet mener med uttrykket helbredelse ved bøn.

Men jeg skal nævne et andet eksempel, hvor jeg mener at man med fuld ret vilde ha lov til at tale om helbredelse ved bøn. En mand i 50-aars alderen blir syk; han henvender sig til en læge, som erklærer at han lider av kræft i mavesækken. Han blir indlagt paa et hospital, hvor der blir foretat en operation; men under operationen viser det sig at processen er saa langt fremskredet, at svulsten ikke kan fjernes. Kirurgen har intet andet at gjøre end at sy saaret sammen og fastslaar at sygdommen er uhelbredelig. Men saa hænder det, at manden selv og nogen av hans venner blir enige om at «be ham frisk». — Og efter en tids forløp blir patienten virkelig ogsaa bedre, alle smerter forsvinder, han kan uhindret ta næring til sig, kan gjenopta sit arbeide og i løpet av et par maaneder er han blit fuldstændig frisk som før. Han lever endnu 20—30 aar og dør tilslut av en sygdom, som ikke har noget med hans tidligere mavekræft at bestille.

Hvis noget saadant indtræffer, da mener jeg at man med fuld ret kan tale om helbredelse ved bøn. Da maa alle, som i det hele taget indrømmer at der findes en levende Gud, — de maa ogsaa indrømme, at Han har grepet ind paa en maate, som ligger helt utenfor det sedvanlige.

Jeg skal straks tilføie, at tilfælder av denne eller lignende art visselig forekommer i vore dage, men jeg tror ikke de forekommer særlig ofte hverken her ute paa missionsmarken eller hjemme i Norge. — I de 13 aar jeg har været her i Yi-yang har jeg ved selvsyn kun observert et eneste tilfælde av denslags helbredelse ved bøn, — og det skal jeg senere fortælle om, — men først tilbake til mr. Hicksons møter.

Her fra Yi-yang reiste et større antal patienter; jeg kjendte de fleste av dem og var ogsaa vel bekjendt med de sygdomme som de led av. — Naar jeg nu efter ¾ aars forløp leter efter de paatagelige og varige resultater for *Yi-yangs* vedkommende, saa maa jeg si, at det er smaat bevendt. Jeg kjender vistnok enkelte patienter, som i den aller første tid efter møterne utvilsomt følte sig betydelig bedre, men efter en tids forløp meldte de gamle symptomer sig paany, og de kan saaledes slet ikke sies at være helbredet. — Hvordan denne tilsynelatende bedring skal forklares, behøver jeg ikke at gaa nærmere ind paa, men den var i flere tilfælder aldeles paatagelig og gir en rimelig forklaring til at baade patienterne selv og deres omgivelser *trodde*, at der virkelig var indtraadt et helbredelsens under.

Der har saaledes været berettet om en spedalsk mand av vor mission. Det er blit fortalt om ham, at han maatte *bæres* til det første møte, da han selv ikke kunde *gaa*, men dagen efter var han saa kjæk, at han kunde gaa paa sine ben en halv times vei i solsteken tilbake fra den kirke, hvor møterne blev holdt. «*Og nu kan jeg synge*,» sa han, «*jeg som ikke har kunnet synge paa mange aar*.» Og hele aftenen gik han straalende frem og tilbake i vort gatekapel og sang salmer.

3—4 dage efterat dette hadde foregaat nede i Changsha fik jeg paa hospitalet besøk av denne gamle kjending. Han var da aldeles straalende lykkelig og mente selv at han var blit helbredet. «*Jeg føler mig som opstaat fra de døde*,» sa han, og det er sikkert nok, at der var kommet meget mere liv over ham end før, han var raskere tilbens og hadde faat god matlyst. — Dog hadde jeg nok en mistanke om, at den gamle sygdom fremdeles hadde sit tilhold i hans legeme. Det viste sig da ogsaa ved nærmere undersøkelse, at han var akkurat like følelsesløs i hænder og føtter som han tidligere hadde været. Likeledes hadde han fremdeles sine gamle saar*), og da jeg undersøkte næseslimet bakteriologisk,

---

*) Det var saaledes ikke rigtig, at en læge har erklært «at mandens saar er fuldstændig helbredet». Denne meddelelse berodde paa en misforstaaelse hos en av hospitalets funktionærer, hos hvem vedkommende artikels forfatter hadde søkt oplysninger.

viste det sig, at der fremdeles myldret av leprabaciller. — Efter dette kunde det jo slet ikke sies, at manden var blit helbredet. Kort tid efter blev han atter meget daarlig, og han døde i begyndelsen av oktober ifjor.

Av de øvrige, som her fra Yi-yang reiste ned til mr. Hicksons møter var der flere blinde fra vor blindeskole. Næsten alle disse har været blinde i mangfoldige aar, og øinene er forvandlet til smaa, haarde, bindevævsklumper. Skulde man virkelig tro at disse pludselig skulde bli forvandlet til seende øine med alle det menneskelige øies merkværdige egenskaper?

Hvis vi skal være ærlige, hvor mange av os er det som har tro til at be om noget saadant? Vi faar vel i ydmyghet erkjende at vi kommer tilkort nogen hver av os, naar troen blir sat paa en saadan prøve. — Jeg vet ikke hvor meget de eiet av tro hver enkelt av disse blinde, — men faktum er, at de kom tilbake akkurat likesaa blinde som da de reiste avsted. — Der reiste ogsaa mange andre herfra, — en liten pike med en uhelbredelig lammelse i begge ben, en ung gut der har været krøbling i flere aar paa grund av kronisk leddegigt o. s. v. men de kom tilbake i akkurat samme tilstand som da de reiste. — Det har ogsaa været fortalt om en evangelist fra en av vore utstationer, som i flere maaneder hadde været arbeidsudygtig — «og han reiste hjem som frisk». Nei desværre, han er nok ikke frisk; ogsaa hos ham har det kun været en foreløbig bedring; jeg traf ham nylig, da jeg var ute paa reise, og det viste sig at han atter er meget skrøpelig. Han har en rygmarvslidelse, som fra et menneskelig synspunkt maa ansees for uhelbredelig.

Men saa bør det ogsaa berettes om nogen tilfælder, hvor det endnu efter ¾ aars forløp ser ut til virkelig at være indtraadt en varig bedring eller helbredelse. Det gjælder patienter som jeg rigtignok ikke selv har set, men efter de oplysninger jeg har indhentet maa det ansees for hævet over enhver tvil, at vedkommende patienter virkelig er blit betydelig bedre eller helbredet.

Ogsaa vore norske venner i Ningsiang fik indbydelse til at sende patienter til mr. Hicksons møter. De læste om de to

hovedbetingelser for at der kunde ske helbredelse ved bøn, «faith and repentance». Derved kom de straks til at tænke paa en ung kone oppe i Hwangtsai, og de var enige om, at hvis der fandtes noget menneske som kunde tænkes at opfylde disse betingelser, da maatte det være hende. Hun skildres som en usedvanlig from og god kone. I lange tider hadde hun ligget tilsengs paa grund av lammelser i begge ben og desuten nogen saar i ryggen. Vor diakonisse i Ningsiang, søster Emilie Caspersen var nede og hjalp patienten, da denne paa sin lange baatreise til Changsha kom forbi Ningsiang. Efter søster Emilies oplysninger maa jeg gaa ut fra, at patienten led av tuberkulose i rygsøilen med derav følgende lammelse i benene og en svær avmagring. Fra et menneskeligt synspunkt maatte det være al grund til at tro, at hun aldrig vilde komme sig paa benene igjen. — Men faktum er, at hun nu gaar oppe, kommer stadig gaaende paa sine ben til møterne paa stationen, er i meget bedre hold end før og føler sig i det hele som et nyt menneske.

Saa maa jeg fortælle om en svensk missionærfrue, som jeg ogsaa selv for nogen aar tilbake har hat som patient. Hun led av lungetuberkulose, — der var paavist tuberkelbaciller — og desuten hadde hun en hjertelidelse. Hun tilbragte vinteren 1920—21 paa Kuling. To gange — baade i oktober 1920 og i februar 1921 var hun meget daarlig, hendes mand blev tilkaldt, idet man maatte være forberedt paa at døden kunde indtræde naarsomhelst. Hun kom sig imidlertid gjennem disse alvorlige kriser, og samtidig fik hun fat i en bok om helbredelse ved bøn. Den gjorde et mægtig indtryk paa hende; hun sendte den ned til sin mand og hans kolleger og spurte om ikke de kunde begynde at be for hende, at hun maatte bli helbredet. — Efter alvorlig gjennemlæsning av boken kom derefter hendes mand og to andre missionærer sammen og begyndte at be for hende. — Fra den stund indtraadte en paatagelig bedring, og endnu bedre blev hun efterat mr. Hickson et par gange hadde besøkt hende og bedt sammen med hende og hendes mand. «Det var obeskrivligt dyrbara stunder,» skriver hendes mand til mig. Senere er det stadig gaat fremover med hende; vistnok har hun fremdeles sin hoste og tildels en noget for høi temperatur; men hun har kunnet følge med sin

mand ned paa missionsfeltet og gaar nu stadig oppe. Sammenlignet med hendes tilstand for et aars tid siden, maa man si, at der er indtraadt en stor og paatagelig b e d r i n g, — meget større end man efter almindelige medicinske begreper hadde grund til at vente.

Det blev berettet i enkelte blade om en ung kvinde, som var blit helbredet for sine hyppige og svære asthmaanfald. Nu efter ½ à ¾ aars forløp skriver en av mine medarbeidere, at denne kvinde f r e m d e l e s er fri for sine asthmaanfald, — saa i dette tilfælde ser det altsaa ut til, at der er indtraadt en varig h e l b r e d e l s e.

Endelig skal jeg faa omtale en oplevelse, som nu ligger 12—13 aar tilbake i tiden og som altsaa ikke har noget med mr. Hicksons møter at bestille. Dengang fik vi paa hospitalet besøk av en snekker og hans kone. Hun led av vældig svulst i underlivet — en saakaldt ovarialcyste. — Den var saa stor, at hun av den grund var fuldstændig arbeidsudygtig; samtidig var hun avmagret og plaget av sterk aandenød. Det blev spørsmaal om at operere hende, men de var meget ængstelige ved tanken paa en operation og selv hadde jeg av forskjellige grunde liten lyst til at operere hende.

De var begge fromme kristne og fortalte, at de vilde forsøke at b e h e n d e f r i s k; de selv begyndte at be og de fik flere av menighetens folk med sig. Efter en tids forløp kunde patienten berette, at hun hadde hat en aapenbarelse, hvorved hun hadde faat Guds løfte om at hun skulde bli fuldstændig helbredet. Ja det skulde endog ske noget m e r e e n d d e t, for hun var ogsaa blit lovet, at hun skulde f a a e t b a r n.

Fra den dag blev svulsten mindre og mindre, efter nogen maaneders forløp var den sporløst forsvundet, og den har aldrig senere vist sig paany. Efter nogen aars forløp fik hun ogsaa et barn, — en pike, som forresten til deres store sorg døde nogen aar senere. Denne kone bor her paa Taohwalun, saa vi har kunnet følge hende gjennem alle disse aar. — Hun er en ganske usedvanlig from og god kone; jeg tror det maa indrømmes, at hvis der skal foregaa underbare helbredelser iblandt os, saa maa det være hos saadanne mennesker som hende.

Helbredelse ved bøn er et problem, som i vore dage beskjæftiger mange alvorlige kristne, og særlig i løpet av de senere aar har det været skrevet og talt meget om det. Derfor har jeg trodd at en del faktiske oplysninger om mr. Hicksons patienter kunde være av interesse. — Det kunde ellers være meget at si om hans «Healing Mission». Enkelte ting kunde man kanske fristes til at kritisere, og enkelte beretninger om paatagelige helbredelser har været overdrevne eller forhastede; men alle er enige om at anerkjende ham som en hjertens god og aandsfyldt kristen. Han har utrettet overmaade meget godt ved de møter han har holdt her ute, og tusener av kristne følger ham med et inderlig ønske og bøn om at det maa lykkes at puste liv i helbredelsens naadegave.

Yi-yang, 11. mars 1922 *Volrath Vogt.*

LITTERATUR

Svartsnær av *Ingeborg Refling Hagen.* (Steenske forlag).

Ingeborg Refling Hagen er en ny østlands-forfatterinne. «Svartsnær» som kom ut til jul har Hedmarksbygdene til miljø; språket er sterkt hedmarksk.

Forfatterinnen viser en stilistisk evne som når høit op. Litt ujevn er den enda, men hun har et uomtvistelig fortellertalent. Enda kan en også peke på stilmønster hun har fulgt; særlig har hun lært av Kinck; men hun vil sikkert etter hvert kunne frigjøre sig fra ethvert avhengighetsforhold og bli helt selvstendig. Noe selvstendigere bør hun sikkert også bli like over for dialekten. For å opnå riktig kunstnerisk virkning ved bruk av dialekt i litteraturen er det neppe nødvendig å prøve å gjengi alle enkeltheter i dialekten. Et rasjonelt studium av vedkommende dialekt vilde sikkert hjelpe forfatterinnen til her å finne den rette mellemveien. Som språket i fortellingene nå er, legger det unødvendige hindringer i veien for alle som ikke kjenner oplandsmålene godt.

Av fortellingene er den største og beste den som har gitt samlingen navn; den skildrer en liten epileptisk pikes forskjellige oplevelser ute blandt fremmedfolk; her viser forfatterinnen at hun har kunnet leve sig inn i sjelelivet hos det vesle syke barnet på en beundringsverdig måte, og hun forteller om det slik at vi kan leve oss inn i det vi også.

«Eiterkveise» forteller med ekte østlands-humor om mennesker som blir aldeles «hugærne» av en uendelig solvarme. «De stirret sig blinde og hugærne i lyset og blev rent som fra sig av arrigskap. Manden brukte kjæft paa kjærringen, kjærringen dængte onga og onga sig i mellem slos som katter og flaug ragater al dagen lang». Det er en ganske utrolig opfinnsomhet barna viser i sin ondskap mot hverandre. Men til tross for det utrolige virker fortellingen tilforlatelig. «Eiterkveise» er et slående navn.

Mest barokt og mest påvirket av Kinck er skogbrandstykket «Rau'e Aarhanen spelle».

I opbyggingen av fortellingene, i selve *komposisjonen* viser forfatterinnen også at hun er herre over stoffet.

«Svartsnær» er en betydelig bok som gir gode varsler om forfatterinnens kunstneriske fremtid.

Didrik Arup Seip.

Det kristne vaagestykke af *A. Harbert Gray.* (Overs. af Birgit Grøndahl Bekker). Kr.a. Norges krlg. Studenterbevegelse, 1921.

Der er en form for apologetik, som aldrig undlader at øve sin (forstemmende) virkning paa mig, og det er når den paagældende udtaler

sin anerkendelse overfor, om man vil, roser Vor Herre Jesus. Naar saa denne ros indledes med, at de anerkendelsesværdige egenskaber hos vor Frelser anføres med spærret skrift; og naar tilmed flere af disse fremhævelser (hans «originalitet»; hans «lykkefølelse») maa siges i den givne sammenhæng at være vildledende, eller dog falsk betonede, saa bliver virkningen ikke behageligere derved.

Dette siges her dels fordi Grays bog synes mig paa dette punkt at give anledning til beklagelse; men dernæst for at hindre, at den læser, der som anmelderen maatte finde mindre behag i indledningskapitlet, efter at have læst dette skulde lægge bogen fra sig. Den er i høj grad værd at læse. Bl. a. fordi den er typisk for den aandelige stilling i England efter krigen. (Forskellen mellem stats- og fri-kirker er her af mindre betydning. Det er et ganske bestemt spørgsmaal, som driver forf. til at skrive. Det blev rejst allerede i krigens første aar (f. eks. i den værdifulde soldaterbog: *«A Student in Arms»)*, og mange gange senere. Det blev uddybet og gjort klarere i bogen om *«The army and religion»* [1] og gaar nu som et aldrig tiende maningsraab igennem Englands kristenhed: Der er i vort folk saare mange — og det ikke i de mindst værdifulde lag — som i denne stund føler sig trængende til en aandelig hjælp og vejledning; men som paa den anden side kender sig i et bestemt modsætnings- eller maaske snarere ligegyldigheds-forhold til de organiserede kirkesamfund. Disse mænd — ti om dem er det, der særlig tales — forstaar ikke kirkens frelsesforkyndelse. Disses hjærte tilsiger dem først og fremmest at hjælpe den menneskehed, der lider under de saar som menneskene bestandig tilføjer hinanden. Hvad har nu de kristne kirker eller de enkelte kristne at give disse mænd som svar?

Her er det Gray vil give sin del af svaret. Hvorledes det lyder, maa læseren selv undersøge. Her kun dette, han taler som den, hvem noget ligger paa hjærte og som derfor har krav paa at blive hørt. Han taler om, hvad vor Herre Jesus vilde, om hvorledes han virkede, om riget han vilde bygge, saaledes at vi alle bringes til at tænke den sag efter paany; han taler klart og klogt; men ogsaa med megen varme. Han kan godt vække vor lyst til modsigelse, men han lader os aldrig ligegyldige, og ofte tvinger han.

«Det kristelige vovestykke» som han vil bringe sine læsere til at indlade sig paa, er det han selv har gjort. Han vil hjælpe dem til at «vandre med Jesus»; at lytte til hans tale; at gribes af hans ord, at give sig over til ham — ikke i kraft af en logisk tvingende slutning, men fordi han er bleven dem for stærk: «Jesus har faaet os til at tro det», siger han.

Ingen vil mene, at Gray har givet hele svaret paa hint tidens maaske mest brændende spørsmaal. Men han har talt som én der ikke turde tie; talt som den der higede efter at bringe hjælpen, og som paa mange punkter har sagt os just det vi trængte til at høre. Hans lille bog har bud til studenter, kristne og ikke kristne; men ogsaa til de mange udenfor den kreds, der med agtpaagivenhed spejder efter tidernes tegn og den gryende dag.

---

[1] Udgivet af biskoppen af Winchester, Macmillan & Co. 1919. London.

Russia of the Russians by Harald Whitmore Williams, Ph. D. (London, Pitman & Sons. 1920. — 424 s.).

Før krigen mødte man ikke sjældent ansigter der var vendte mod Østen, og med forhaabningsfulde blikke spejdede efter en ny og bedre dag, der skulde tage sin begyndelse i hint de store digteres og de hensynsløse tænkeres folk, i Gogols og Dostojevskis i Tolstoys og Krapotkins land. Nu synes alt der at ligge i det store og uhjelpelige kaos; men det behøver ikke at betyde, at hine tidligere tiders forventninger ikke en dag skal blive opfyldte.

Indtil videre vil mange iblandt os vedblivende holde øje med hvad der sker i Rusland, saavel religiøst[1], som politisk, og saa forresten benytte lejligheden, hvor den gives, til at lære dette i saa meget dragende og samtidig frastødende Rusland at kende. I saa henseende kan vi med en sjælden uforbeholdenhed anbefale ovennævnte bog. Det er bleven mig sagt, at forf. er den Vesteuropæer, der er bedst kendt med russiske forhold. Vist er det, at man følger ham trygt og belæres ved at læse ham, og det enten han fortæller om Ruslands politisk-sociale, æstetiske eller religiøse forhold. Han filosoferer ikke, jager ikke efter aandrighed og tager ikke parti. Men han giver et sjældent klart billede af forholdene i Rusland (før krigen); tilmed skriver han underholdende. At han bestræber sig for at skildre tingene, saaledes som de var, føler man sig forvisset om, ligesom om, at han i saa henseende har sjældne betingelser, fordi han er saa fortrolig med sit æmne, og har en ikke almindelig ævne til at iagttage og skildre hvad han har set (f. eks. kapitlene om den russiske præst, og om livet i landsbyen).

[1] De udenlandske kirkelige tidsskrifter har gentagne gange bragt meddelelser om den religiøse rejsning (sær. i Petrograd og blandt studenterne) i Rusland, delvis under (demokratiske, antibolsjevistiske, uforfærdede) præsters ledelse. Nu kommer der fra Chicago *(Neue Wege,* Sept. 21) meddelelser om nye vækkelser, delvis ogsaa forfølgelser; ikke mindst i Sibirien beder man indtrængende om præster, evangelister og i det hele aandelige hjælpere.

Kirchliches Jahrbuch für die evangelischen Landeskirchen Deutschlands, 1921. Ein Hilfsbuch zur kirchenkunde der Gutersloh. — 512 s.

Ligesom sin forgænger fra ifjor indeholder dette bind et næsten overvældende rigt stof til oplysning om kirkeforholdene i det Tyskland, der ligger efter krigen. Udgiveren selv er vel nærmest typisk for den konservative Berlinerpræst, som vi forud kendte. I mere end en henseende interessant er da den store artikel (c. 100 sider), som han har skrevet: *Kirchliche Zeitlage.* I en indledning skildres den nationale og sociale elendighed. Forf. kæmper med samme energi mod ententens ondskab og socialdemokraternes tarvelighed. Iøvrigt gives der oplysning om alt, hvad der vedrører kirkens liv, og mere til; vi hører om falske Messias'er og undergørere, hvoraf mange er opstaaet, f. eks. i Stuttgart og Leipzig; endvidere om bevægelsen for uttrædelse af folkekirken (for 1919: 224 000 udtraadt

i 1914: 20 000); om afsatte præster, kirkelige enhedsbestræbelser; om katolicismen; om Lutherfester; om kejserinden død o. m. a.

Ikke mindre lærerige er artiklerne: «Paa vej til den nye folkekirke i Preussen» (af cons. Rat Fr. Koch) og «Menigheder og menighedsorganisation». Standpunktet i disse artikler er betydeligt mere frigjort — i politisk henseende — men iøvrigt maa det jo siges, hvad ogsaa fremgaar af aarbogen, at alt, ikke mindst hvad angaar kirkeforfatningerne, endnu ligger i det dunkle. At der trods alt endnu er stærke aandelige kræfter i den tyske kirke, derom er der i aarbogen mange vidnesbyrd (artiklerne om Indre mission, evangelisation m. m.). Meget værdifulde er de af udgiveren redigerede statistiske oversigter.

Hans Koch.

Islands Kirke av *Jon Helgason.* Fra reformationen til vore dage. Gad. Kjøbenhavn 1922.

Det er på opfordring av foreningen «Dansk-islandsk Kirkesag» at Islands nuværende biskop, som er en dyktig teolog, har utarbeidet denne historiske fremstilling av Islands kirke siden reformasjonen. Det er, som forfatteren gjør opmerksom på, et «første forsøk», og vi må være både foreningen og forfatteren takknemmelig for at vi nu har fått en klar, letlest, pålitelig oversikt over den islandske kirkes utvikling skrevet ut fra moderne historisk forståelse og på et tilgjengelig sprog. Vi merker nok at forfatteren ikke har hat de tilstrekkelig brede videnskapelige undersøkelser å bygge på særlig for den nyere tids vedkommende, og det er vel også grunnen til at hans kirkehistorie er blitt for meget en bispe- eller personalhistorie. Men gjennem skildringen av de ledende menn i det kristelige åndsliv op gjennem tidene både i og utenfor bispestillingen får vi dog et innblikk i det religiøse liv som har rørt sig i dette lille, på mange måter sterkt isolerte folkesamfund. Naturligvis har samtidens religiøse åndsbølger også nådd — omenn sent — hitop, men synes ikke å ha satt særlig dype merker i befolkningens sinn. Således har hverken pietismen eller nasjonalismen eller moderne sekter fått synderlig tak i islændingene. Interessant er det å se hvorledes dette lille kirkesamfund selv har fostret menn, som har kunnet gi sine landsmenn de åndelige religiøse skatter som de særlig har levd på op gjennem tidene som en H a l l g r i m u r P j e t u r s s o n s salmer eller en J o n V i d a l i u s prekener. Nogen sterk frivillig lægmannsbevegelse, som i Norge, kjenner man ikke på Island, men man får respekt for det arbeide som den islandske kirke under hårde og vanskelige ytre kår har kunnet utrette både religiøst og kulturelt. Den oversikt biskop Helgason her har gitt oss, vekker vår lyst til å høre nærmere om den islandske kirke ikke minst i nutidens mange kirkelige og teologiske vanskeligheter.

L. Selmer.

REDAKSJONENS ADRESSE: HURDALEN.